

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA III.

1951

Broj 7-8

Vladimir Blašković:

Herojsko desetljeće

... i nižu se dani, i protiču mjeseci, i — eto — već je punih deset godina otkako ...

Usred ljeta 1941. godine, u one mutne i tjeskobne dane, kad su čelični obruči fašističke strahovlade jezivije nego li inkvizitorske gvozdene djevice stezali porobljenu Evropu, a silnice goleme nacičke ratne mašine ispresijecale Ukrajinu i plameno zadirale u Lenjingrad i Moskvu, u takve mutne i tjeskobne dane u jednoj malenoj, balkanskoj, industrijski zaostaloj zemlji, eto: baš kod nas, u našoj domovini, u Jugoslaviji, ohrabrujući je odjeknuo borbeni poklič: Smrt fašizmu — Sloboda narodu! Odlučni poziv Komunističke partije Jugoslavije postao je herojsko djelo: Narod je digao ustank!

7., 13., 22. i 27. srpanj crveno su ubilježeni spomendani u kalendaru jugoslavenskih naroda. Dani su to naše vjere u pobjedu istine i pravde, dani su to našeg svjetlog i jedinstvenog primjera čitavome svijetu, kako se časno bori za Slobodu! I svjesni toga opravdano s ponosom slavimo dane našeg narodnog ustanka.

Deset je minulo godina. Samo deset godina, a koliko je ostvareno i dostignuto! Sažmimo u najkraće: herojska borba i najslavnija pobjeda u narodnooslobodilačkom ratu, gigantski napor u obnovi opustošene i opljačkane domovine, revolucionarni preobražaj zemlje i uporna izgradnja socijalizma. I povrh toga: naš historijski značajan doprinos borbi za mir i pobjedu istinske demokracije u svijetu.

Desetu godišnjicu našeg narodnog ustanka slavimo u jeku neprijateljskih prijetnji moskovskih kontrarevolucionara i profašističkih izazova talijanskih iridentista. A mi: obogaćeni smo iskustvom jednog desetljeća, koje je uistinu herojsko! I zato smo mirni, hladnokrvni i — odlučni!

Kroz Sjeverni Velebit

Odavno mi bijaše želja, da posjetim našeg starca Velebita. Često sam slušao na planinarskim sastancima o njegovim ljepotama, o njegovom ljekovitom i rijetkom bilju, koje se nije našlo ni na jednom drugom mjestu. Pa i naš narod opjeva je taj najveći gorski masiv među hrvatskim planinama uz gusle narodnog pjesnika.

Konačno mi se pružila prilika da pođem na Velebit. U srpnju prošle godine nakon temeljnih priprema krenula je naša mala grupa od četvero ljudi brzim vlakom prema Rijeci, odakle smo nastavili putovanje parobrodom do Senja. Vrijeme je bilo neobično lijepo, a mi puni uzbuđenja u očekivanju nečeg nepoznatog i veličanstvenog. Nebo bijaše bez oblačka; ostavljamo za sobom plavi Kvarnerski zaljev sa obrisima Risnjaka i Snježnika. Uskoro se opažaju prvi obronci Velebita i Senj, cilj našeg putovanja.

Senj je lijepo pristanište, no i tu je rat učinio svoje: porušene kuće uz obalu daju žalosnu sliku tom ponosnom gradiću. Na mjestima opaža se da su marljive ruke počele ponovno podizati svoj rodni grad.

Pravac našeg putovanja je Sv. Juraj. Čitamo tablu: »9 km«. Stavljamo naprtnjače, koje su nam malo i preteške, na leđa i krećemo hrabro naprijed. Cesta je dobra i vodi uz samu obalu mora prema Sv. Jurju. Dan je još uvijek lijep, no vruć, pa teško hodamo pod našim naprtnjačama-»ormarima«.

Za koja dva sata stigosmo u malo mjesto Sv. Juraj. Odlučili smo ovdje ostati cijeli dan, da se malo okupamo i da slijedećeg dana nastavimo putovanje.

Drugog dana krenuli smo rano u jutro. Imali smo sreću, jer smo sreli kamion koji vozi drvo iz velebitskih šuma, pa smo put od 14 km prevalili kamionom. Nakon dosta neudobne vožnje nastavili smo pješice po prilično strmim serpentinama. Ovdje se već osjeća svježi planinski zrak. Jutro je neobično hladno, ali smo svi dobre volje i uživamo gledajući more i igru valova. Skoro ćemo biti u Oltarima. Opažamo prvu staru markaciju sa natpisom: Krajačeva kuća $2\frac{1}{2}$ sata. Naš vođa puta uzima Poljakovu knjigu i pročita nam detaljni opis puta radi orientacije. Razabiremo, da smo još na pravom putu i krećemo dalje. Sa glavne ceste, koja vodi u Krasno, skrećemo na šumski put. Prolazimo lijepom hrastovom šumom, pa dalje livadama punim mirisavog cvijeća, ljepšeg, nego što sam ikada do tada vidio. Stižemo na Premužićevu stazu (narod je naziva »štrassom«) i nastavljamo put.

Uživajući u prekrasnim vidicima stižemo do Krajačeve kuće na Zavižanskoj kosi (1580 m). I opet strašilo rata! Kuća izvana izgleda donekle dobro, no unutrašnjost je potpuno demolirana. Brzo smo se dali na posao oko uređenja našeg skloništa, jer smo ovdje kanili ostati nekoliko dana. Naša Mirica, poznata kuharica, treba da se brine za pripremanje hrane. Stanko je majstor za loženje ognjišta,

a Puba i ja pošli smo skupljati lišće od kojeg smo naumili napraviti ležajeve. Sve je bilo brzo gotovo. Jelo nam je odlično prijalo, samo nas je zabrinjavalo pitanje vode, jer je voda u cisterni kuće bila zagađena. No to smo riješili tako, da smo vodu nosili iz Modrić-dolca, koji je bio neznatno udaljen od naše kuće.

Uveče gledamo zalaz sunca sa Vučjaka. Ne znam, učinilo mi se da nigdje nema tako lijepog zalaza sunca: u okviru plavog Jadranu more se ljeskalo u sutoju, obrubljeno ljubičastim stijenama, a mi stojimo bez riječi. Spuštamo se šutke sa Vučjaka do naše planinarske kuće uz lagano šuštanje lišća pod nogama.

Slijedećeg dana ustali smo vrlo rano; zora je tek svitala. Prvo nas je zanimalo kakvo je vrijeme. Bilo je prilično hladno i gusta magla pokrila je cijelu okolicu. Bura je bjesnila čitavu noć, ali sada jenjava, a to je dobar znak da će biti lijep dan. Sve je pripremljeno za današnju turu Mali Rajinac—Plješivica. Magla se pomalo diže, a prvi sunčani traci ljeskaju se na okolnim vrhovima. Put vodi od naše kuće prema boku Vučjaka. Prolazimo mladom borovom šumom i dolazimo do prvih većih sjenokoša, odakle gledamo Piščevac. Sam vrh nalazi se u magli, koja pomalo iščezava. Susrećemo kosce, koji zbog ljetne suše moraju dolaziti da kose travu u planinskim predjelima. Čude se da nakon toliko godina susreću planinare u svojim brdima, a to im je vrlo drago, kako su izjavili. Proveli smo neko vrijeme s njima u razgovoru i tom se prilikom informirali o pravcu puta. Premda tu i tamo vidamo po koju markaciju, osjećamo se tako sigurnije. Stisak ruke — i mi nastavljamo put prema Jezerima.

Za jedan sat evo nas na Jezerima. To su duboke vrtače u kojima ima nečiste vode, gdje pastiri poje svoje blago. Jutro je bilo prekrasno! Livade su sjale milijunima rosnih kapljica, a miris borove šume udisali smo punim grudima. Mislim, da nikad ne ću zaboraviti to sunčano jutro!

Ugledasmo Mali Rajinac! Vrh mu je obrastao borovom šumom. Odvajamo se od puta, koji vodi u Krasno, te hodamo preko prekrasnih pašnjaka prema podnožju Malog Rajinca. Dolazimo opet u duboku hladovinu. Stabla su obrasla mahovinom i lišajevima. Zrak je pravi planinski — čist, svjež i hladan, pa oblačimo košulje. Dolazimo do raskršća. Desno vodi put u romantičnu dolinu Lubenskih vrata, a nas put vodi lijevo dobro izrađenom serpentinem prema vrhu. Istom je deset sati, a mi ponosno stojimo na još ponosnijem vrhu Mali Rajinac, najvišem vrhu sjevernog Velebita (1699 m). Nebo je potpuno vedro. Uz mali dašak vjetrića uživamo u vidicima. Puba uzima kartu; orijentiramo se, i on nam čita obližnje vrhovе. Vidimo golo sljeme Plješivice, Vučjak, Veliki Zavižan, te dalje prema jugu Rožanske kukove, a još dalje prema horizontu konture srednjeg i južnog Velebita. Sunce je visoko nad nama. Spuštamo se istim putem na Jezero i ponovno se susrećemo sa seljacima. Propitkujemo se za najkraći put do Plješivice. Krećemo kraticom do neke visoravni, te produžujemo kolnikom do podnožja Plješivice, gdje opazimo markaciju, znak da smo na dobrom putu. Uspinjemo se gustom borovom šumom, pa preko vrtača stižemo na vrh Plješivice (1683 m).

Iskorišćujemo odmor za sunčanje. Sunce se sve više primiče zapadu, a mi se spuštamo sa vrha i prosljeđujemo markiranim putem (ako se tako može nazvati taj put, jer treba dobro otvoriti oči, da se opazi markacija) prema Krajačevoj kući. Gubimo markaciju. Što ćemo sada? Naš vođa puta vadi Poljakov vodič, kartu i kompas; samo smo malo zalutali. Vraćamo se jedan dio puta nazad, te sa nekom stramputicom uputismo gustom šumom. Krčimo put kroz gusto granje i šiblje, zatim gazimo sjenokošom, no markacije nigdje kao za inat. Naš vođa nas uvjerava, da smo na pravom putu. Pred

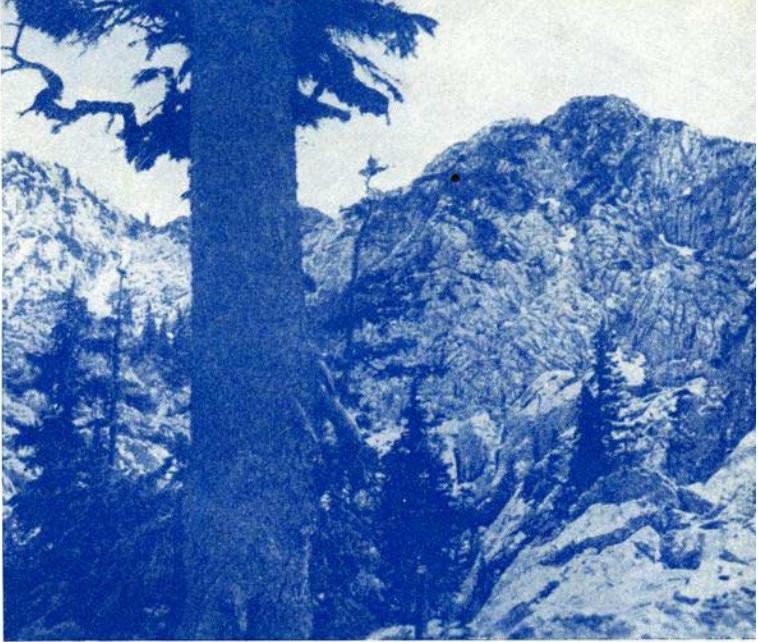
Motiv iz Sjevernog Velebita

nama je Vučjak, u tom pravcu mora da je Zavižanska kosa. Prođosmo put sjenokošama i posluži nam sreća. Stanko je na jednom kamenu opazio izbljedjelu markaciju. Gledamo oko sebe i konstatiramo, da se nalazimo na putu, koji vodi sa Krajačeve kuće na Jezera. Posljednji traci sunca lome se na obližnjim vrhovima, nastupa sutan, a mi stižemo u Krajačevu kuću umorni i gladni.

Ipak smo se dali marljivo na posao, pa nam je bila večera brzo gotova. Nakon dobre i obilne večere sjedimo pred kućom i pričamo. Dakako, glavna je tema prepričavanje o današnjoj turi i izgubljenoj markaciji. Noćna svježina otjera nas na spavanje. Upravo nevjerljatno! Sada, usred ljeta, drugi ljudi traže neko mjesto, da se rashlade, a mi pijemo vrući čaj i moram priznati, da nam nije bilo baš jako toplo.

Već smo treći dan u Krajačevoj kući, koju smo odredili kao polaznu točku za razne ture.

Jutro je osvanulo maglovito. Za taj dan imali smo određenu turu Vel. Kosa—Balinovac—Vel. Zavižan. Iz kuće zaputili smo se

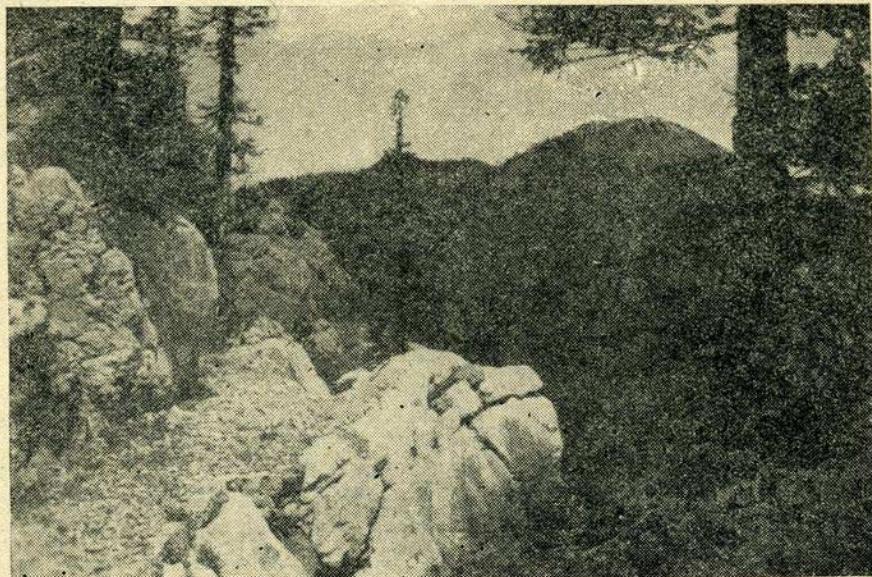

U Sjevernom Velebitu

dosta strmim putem prema Vel. Kosi (1620 m), koja se diže nasuprot Krajačeve kuće. Preko nje produžujemo prema Balinovcu (1601 m), spuštamo se sa vrha, te preko većih gromada kamenja obraslog guštom klekovinom krčimo put prema podnožju Vel. Zavižana. Na putu smo, koji vodi preko Premužićeve staze do samog vrha, kamo se djelomično uspinjemo kamenitim stepenicama. Dosegnuvši vrh Zavižana (1638 m) naidosmo na mnoštvo runolista. Prema tome moglo se lako zaključiti, da kroz mnoga godina nije ovamo stupila ljudska noga. Ubrasmo svaki po nekoliko, jer ne mogosmo odoljeti; tako su

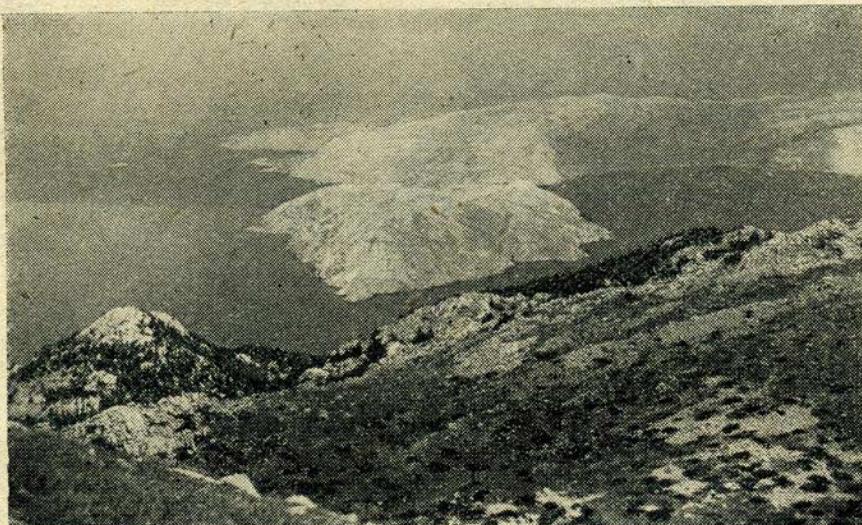
Sjeverni Velebit — Na Premužićevoj stazi

bili lijepi, a mi smo svakako htjeli ponijeti to cvijeće kao uspomenu. Sunčali smo se zajedno sa mnogobrojnim gušterima, koji su izmiljeli na vruće srpanjsko sunce. Konstatirali smo tom prilikom, da smo već prilično crni. Glad nas je natjerala, tako da smo se još za dana vratili Premužićevom stazom produžujući dalje do kuće.

Drugi dan ujutro rastajemo se sa Krajačevom kućom nakon tri prospavane noći. Dobro nam je poslužila, sve onako demolirana, protiv bure i hladnoće. Ostavljamo taj divni kraj i Premužićevom stazom krećemo prema Rosijevoj kolibi pod Rožanskim kukovima. Premužićeva staza vodi sa Oltara preko Krajačeve kuće na Zavižanskoj kosi, pa preko Rosićeve kolibe na Mirovo. Put dalje ide srednjim i južnim Velebitom do Oštarija. To je pravi planinarski put, trasiran i izведен blagim usponima i nagibima opasavši bokove velebitskih vrhunaca. Zaista stvara dojam šetnje. Uspinjući se zavojima kroz klisure uživali smo u neopisivo lijepim vidicima na vrletne kukove i vrtače sa strašnim provalijama. Ti se rijetki prizori mogu vidjeti jedino u planinama krša.

Naše naprtnjače postale su laganije; što konstatiramo sa zadovoljstvom. Na jednom od mnogih zavoja opazimo natpis, jedva vidljiv za oko, »Gromovača«. Nakon kratkog dogovora, ostavljamo stvari na putu, te se kroz gustu klekovinu preko ovećih naslaga kamenja penjemo na vrh Gromovače (1675 m). I odavde je krasan vidik na Rožanske kukove.

Oko podneva dolazimo na Jerković-dolac, gdje se nalazi mala Rosijeva koliba (1680 m) podno Rožanskih kukova. Kućica je na lijepom položaju, sa izgledom na more. No ista ju je sudsina zadesila kao i Krajačevu kuću. Unutrašnjost je demolirana, a cisterna zaga-

Pogled s Velebita na Krk i more

đena. Opet smo prionuli zajedničkim silama, da si uredimo privremeno sklonište. Toga je dana naša Mirica priredila dobar ručak, a to nam je bilo i potrebno, nakon dugog pješačenja. Odmaramo se i svaki slobodni čas iskoristavamo za sunčanje. Poslije podne spровeli smo na jednom od Rožanskih kukova i to na Vratarskom kuku (1688 m). Zaista su lijepi i veličanstveni Rožanski kukovi sa svojim vrhovima poput tornjeva, koji se strmo ruše u vrtače i provalije, a iznad njih se dižu lijepe borove šume. Predveče sa Pasarićevog kuka iznad Rosijeve kolibe promatramo zalaz sunca, čiji traci nestaju na dalekom horizontu iza Učke. Pao je mrak. Šuteći spuštamo se prema kolibi kroz tihu zvjezdanu noć.

Drugog dana ustali smo vrlo rano, zbog vode, jer smo morali tražiti po vrtačama malo snijega, da utažimo žđ. Napuštamo malu Rosijevu kolibu, koja nam je pružila ugodan boravak i idemo dalje Premužićevom stazom prema Mirovu na Alan. Prolazimo divnim hrastovim šumama, nepreglednim pašnjacima, na kojima se vide stada ovaca. Pred nama je Alančić — naš posljednji vrh u turi sje-

vernji Velebit. Bacamo još jedan pogled na sve strane; tamo iza golih brda naslućujemo more.

Silazimo i nastavljamo put. Što se spuštamo bliže k moru, to se na našim licima pojavljuju krupnije kapi znoja. Nema više onog prijatnog planinskog zraka, već se osjeća topli zrak s mora.

Evo nas u Mirovu, koje se nalazi nešto iznad sela i sedla Alana. Tu ostavljamo Premužićevu stazu, koja nas je stalno pratila na putovanju kroz sjeverni Velebit.

Na prepunom kamionu, koji prevozi drvo iz Štirovače u Jablanac spuštamo se prema moru. Niže se serpentina za serpentinom, a mi smo još uviјek pod dojmom planina. Sjećamo se ugodnih časova, koje smo sprovele u tih pet dana, sa željom da na godinu obidemo i ostale vrhove Velebita.

Željko Poljak:

Otok Mljet

Daleko na jugu Jadrana diže se iz tamnomodre pučine »Nacionalni park Mljet«, najljepši jadranski otok. Putnici, koji putuju prugom Split—Dubrovnik, obično i ne obraćaju pažnju na njega, izuzev kojeg planinara, jer tko bi i pomislio da taj na oko pusti, krševiti i dosadno dugi otok sakriva u sebi toliko ljepote, egzotike i života, toliko bujne vegetacije, gustih borovih šuma, krasnih plaža, špilja, jezera i vrhova.

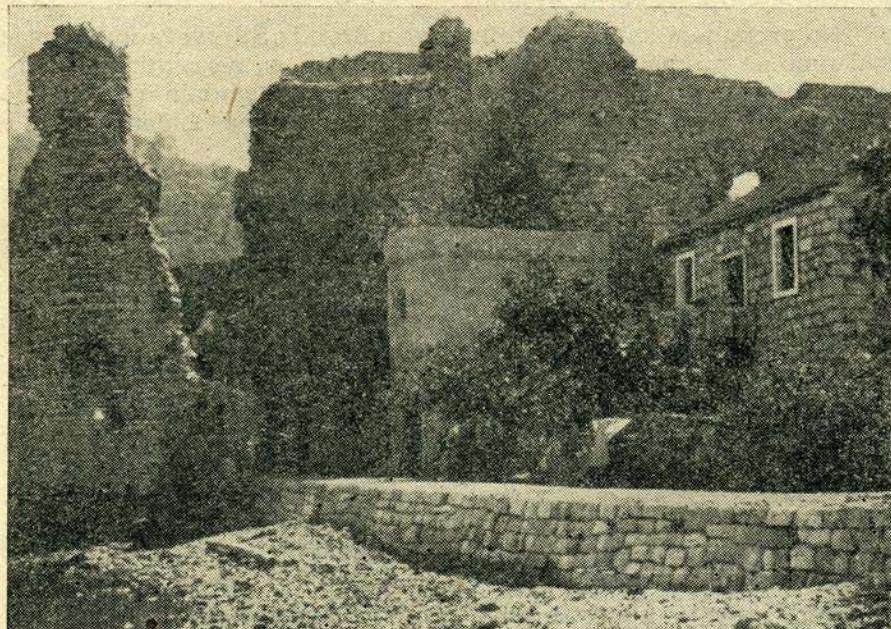
Brod ne pristaje često u njegovim pristaništima — lokalna pruga posjećuje ga svega dva puta tjedno — i rijetko se dogodi da koji stranac stupi na njegovo tlo. Kad se čovjek prvi put iskrca, recimo u Polači, najsjevernijem od četiri pristaništa na otoku, pa kad pogledom prati brod, koji polako nestaje u daljini, da se opet vrati tek slijedećeg tjedna, obuzima ga neki osjećaj osamljenosti, a i neizvjesnosti pred onim što će doživjeti među ovim nepoznatim bregovima.

Prvo što zaokuplja pažnju posjetioca je već samo pristanište. Okruženo je sa svega 5—6 kuća mediteranskog tipa, koje su smještene uz samo more, i što je najinteresantnije, oko zidina jedne velike, dobro uščuvane ruševine. Neke kuće sagrađene su i unutar samih zidina, a materijal za njihovu gradnju uzet je iz ruševina. Ovo je nekad bila palača koja je služila kao boravište rimskom prokonzulu Agesilaju Anazarbeju, što ga je prognao na Mljet car Septimije Sever (193—211). Da bi si boravak učinio što ugodnijim, sagradio je u ovoj lijepoj šumovitoj uvali veliku masivnu palaču. Danas je to još samo ruševina, malo izdanje Dioklecijanove palače, a po njoj je pristanište dobilo svoje ime (Polače — palača).

Ovdje počinje putovanje po otoku Mljetu za onoga koji ga želi proći s jednog kraja na drugi, koji želi sistematski razgledati nje-

gove ljepote i zanimljivosti. Iz Polača, koje su na sjevernoj obali Mljeta, vodi kroz maslinike i smokve put prema južnoj obali. Prolazi i uz jedan izvor, blagodat toga kraja, zatim granicom šume i vinograda, mimo lijepog sela Goveđara i za pola sata svršava na glasovitim mljetskim jezerima.

Mljetska jezera su dva tamnomodra jezera okružena brežuljcima, usred gусте borove šume, koja dopire neposredno do vode.

Mljet — Ruševine rimske palače u pristaništu Polači

Foto: Z. Poljak

Veliko jezero, koje ima promjer od 1 km, spaja s Malim jezerom uski kanal, dubok tek toliko da se čamcem može proći ispod mostića, kojim je kanal presvođen. Isto takvim kanalom, presvođenim mostom, povezano je Veliko jezero s morem, i radi te veze oba su jezera slana. Uz samu obalu vodi u sjeni borovih stabala put, koji omogućuje krasnu šetnju od dva sata oko obih jezera. Na mostu preko kanala kojim je Veliko jezero spojeno s morem, zastat ćemo začuđeni jakom strujom plime i osjeke. Nekad je ovdje bio i mlin kojega je tjerala morska struja, a njegovi ostaci mogu se još i danas vidjeti. Struja je tako jača da bi se mogla iskoristiti za malu hidroelektričnu centralu. Za vrućih ljetnih dana može se ovdje vidjeti zanimljiva prirodna pojava. Jata riba čekaju za vrijeme plime na izlazu iz jezera na obratnu struju, kojom bi mogle preći u more. Jezera se brzo ugriju, jer su dosta plitka (najveća je dubina 22 m), a kako ribe ne podnose veliku toplinu, izlaze s osjekom u more, gdje se spuštaju u hladnije dublje slojeve. Krasan predio Mljetskih jezera

je kao stvoren za logorovanje*). Svi uvjeti za to postoje. Nepresušivi izvor uz samu obalu Velikog jezera, suho gorivo iz borovih šuma, blizina ljudskih naselja i pristaništa, jeftino grožđe i smokve i napokon plaža koja će zadovoljiti i najvećeg plašljivca, jer kad vidi onaj uski spoj s morem, kojim ne može proći ni najmanji morski grabežljivac, bez straha će zaplivati u jezero. Pa ipak, rijetko ćemo ovdje vidjeti stranca, što je donekle i razumljivo kraj slabih veza,

Mljet — Veliko jezero i njegova veza s morem

Foto: Z. Poljak

nestašice hotela ili gostonice. Hramu treba ponijeti sa sobom, a stanuje se kod privatnika ili pod šatorom.

Prije nego nastavimo put po Mljetu, bio bi velik propust ne posjetiti otočić, koji se nalazi na Velikom jezeru. Na sjevernoj obali jezera smjestio se zaselak Babine Kuće, gdje se može dobiti čamac, i njime za par časaka stići na otok. Interesantan je već i radi toga, što je to otok na otoku, no mnogo je zanimljiviji po svom historijskom i arheološkom značenju. Već iz daleka ističe se na njemu jedna građevina s tornjićima, zidovima, puškarnicama i krunom. To međutim nije tvrđava, kako na prvi pogled izgleda, nego stari samostan s crkvom u romanskom stilu, okružen obrambenim zidom, koji čini utisak tvrđave. U stvari zidovi su samo kulise koje su trebale zaštiti neprijatelja i odvratiti ga od agresije, jer iza zidova nema odgovarajućeg stajališta za branitelje, nego duboko samostan-

* Ovdje su u rujnu 1950. godine logorovale dvije grupe po 25 studenata iz PD Sveučilišta »Velebit« u Zagrebu.

sko dvorište. Temelji ovim zgradama podignuti su vjerojatno još u XII. vijeku, kad je čitav Mljet darovnicom zahumskog vladara Dese predan u ruke Benediktinaca (1151. god.). Tokom historije samostan je nekoliko puta pregrađivan, a crkva je dobila mnoga renesansna obilježja. Kad su Benediktinci protjerani iz Dubrovačke republike, kojom je prilikom propala njihova glasovita knjižnica, došao je samostan u ruke Isusovaca, koji su ga nažalost također pregrađivali, dodali crkvi dvije kapele i dosta baroknih elemenata. Nakon njihova odlaska zgrade počinju propadati. Poslije Prvog svjetskog rata jedan je njihov dio koristila Šumska uprava, a ostalo je bilo prepušteno zubu vremena. Danas je otok u rukama Konzervatorskog zavoda. Zgrade se popravljaju, a možda će biti i restaurirane. Prije toga izvršit će se temeljita arheološka istraživanja, jer se pod romanskim zidovima naslućuju mnogo stariji temelji, a i izvan zidina nalazi se još neispitanih ruševina i tragova zidova.

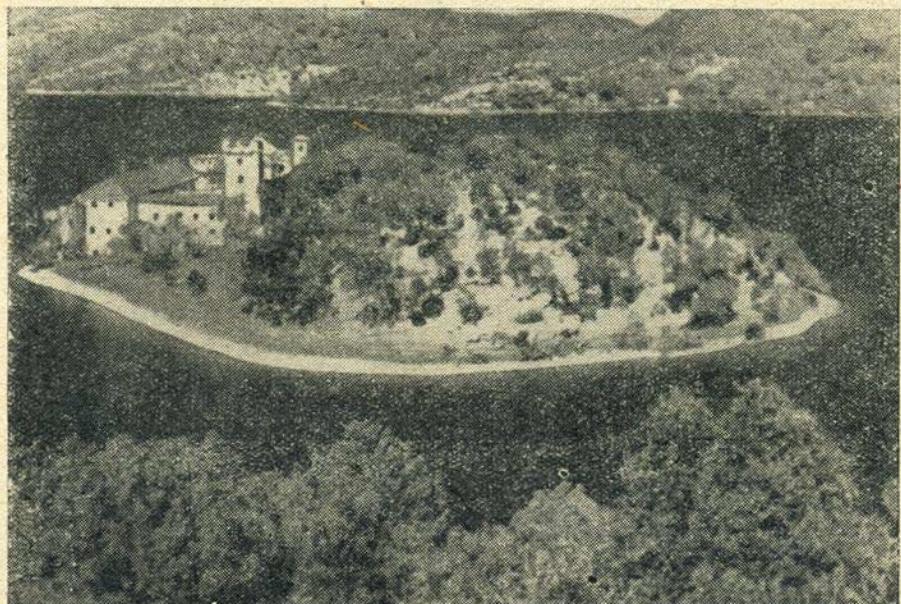
Kad smo se naužili Mljetskih jezera, dolazi na red ne manje lijepi planinarski dio izleta. Put duž otoka do njegove krajnje jugoistočne točke traje jedan dan hoda, a prolazi kroz tako interesantne i lijepi predjeli, da ne znamo na koju bi se stranu prije okrenuli. Stari, ali dobro uščuvani kameniti planinski put, glavna prometna magistrala Mljeta, praćena telefonskom linijom kao markacijom, vodi čas kroz guste borove i maslinove šume, čas kroz vinograde ili malobrojna naselja, a djelomice po unutrašnjosti otoka, prelazeći preko niskih grebena iz polja u polje. Nekoliko puta izbija na obalu, nekad sjevernu a nekad južnu; jedamput vodi uz samo more, a drugi put visoko iznad stijena s dalekim pogledom na pučinu. Otok ima površinu od 100 kvadratnih km. Dug je 38 km, a širok prosječno 5—6 km.

Put i telefonska linija počinju u Govedarima, selu blizu Mljetskih jezera, a vode na istok, najprije do vinorodnog Knežopolja, a zatim kratkim usponom, uz jedan od rijetkih izvora, do kolnika kojim se za jedan sat stiže do Dugog polja. Najbolje je put poduzeti koncem ljeta kad vrućina popusti, a zrelo grožđe i smokve nadoknađuju nestasicu vode. Od gostoljubivih Mlječana može se za par dinara dobiti pun pregršt voća, osobito u vrijeme berbe. Do Dugog polja može se doći i drugim, mnogo ljepljim putem, kojeg nema na specijalnoj karti, a vodi direktno s Velikog jezera. Penje se dubokom hladovinom borove šume visoko iznad mora na vrh Zlih stijena.

Sa Zlih stijena pruža se lijep vidik na otok Lastovo, a desno, u dubini od 200 m, vidi se na obali nekoliko kuća — zaselak Soline. Okomito pod nama čuju se valovi koji stalno potkopavaju Zle stijene. Čitava južna obala Mljeta okomita je i pusta, jer valovi nesmetano navaljuju s pučine otkidajući komad po komad od obale. Na mnogo mjesta voda je izdubla u kamenu velike šupljine, koje uzrokuju zamisljivu akustičnu pojavu. Udaranje valova komprimira u njima zrak, i uzrokuje neobično jaku tutnjavu. Jedno takvo mjesto, odakle se grmljavina osobito daleko čuje, zove se radi toga Rikavica. Sa Zlih stijena staza se penje u unutrašnjost otoka, a mjestimično se gotovo gubi, naročito na garištu jednog šumskog požara. Nekad je čitav Mljet bio gusto pošumljen borovim šumama, no u posljed-

njem stoljeću dosta su ih poharali šumski požari, osobito 1917. godine. Bilo je i namjernog uništavanja, jer je stanovnicima trebalo slobodne površine za kulturu buhača, koji se vrlo dobro plaćao. Ipak se i do danas sačuvalo čitavih borovih prašuma, kakvih ne ćemo naći na drugim otocima.

Put dalje prolazi desno ispod jednog vrha s osmatračnicom i stiže na prije spomenuto Dugo polje, odakle se lagano uspinje kroz gustu borovu šumu, zalazeći postepeno u najgorovitiji dio otoka.

Mljet — Otok na Velikom jezeru sa starim samostanom

Foto: Ž. Poljak

Napokon stižemo na najvišu točku puta, na 289 m visoki brijeg Bugari, s kojeg je izvanredni vidik na sve strane. S jedne strane plava pučina s otokom Lastovom, a s druge informativni pogled na velik dio Mljeta. Ovdje se već jasno razabire njegova struktura. Tri paralelna vapnenačka gorska lanca zatvaraju među sobom niz krških polja s obrađenom zemljom crvenicom i čistim urednim naseljima. Stanovništvo je malobrojno, ali bistro i radino. Karakteristično je da su sva veća naselja, njih pet na broju, u unutrašnjosti otoka i da su ograđena od mora strmim gorskim kosama. Strateški su time dobila dobar obrambeni položaj, a uz to svako od njih ima na sjevernoj obali svoje pristanište, s kojim je povezano 2—3 km dugim putom.

Upravo odavde pruža se lijevo u dubinu krasan pogled na jedno takvo polje, okruženo sa svih strana strmim brežuljcima. Na jednom kraju polja smjestilo se Blato, lijepo selo s nelijepim imenom. Ima u njemu stanovnika koji su svega par puta u životu vidjeli more,

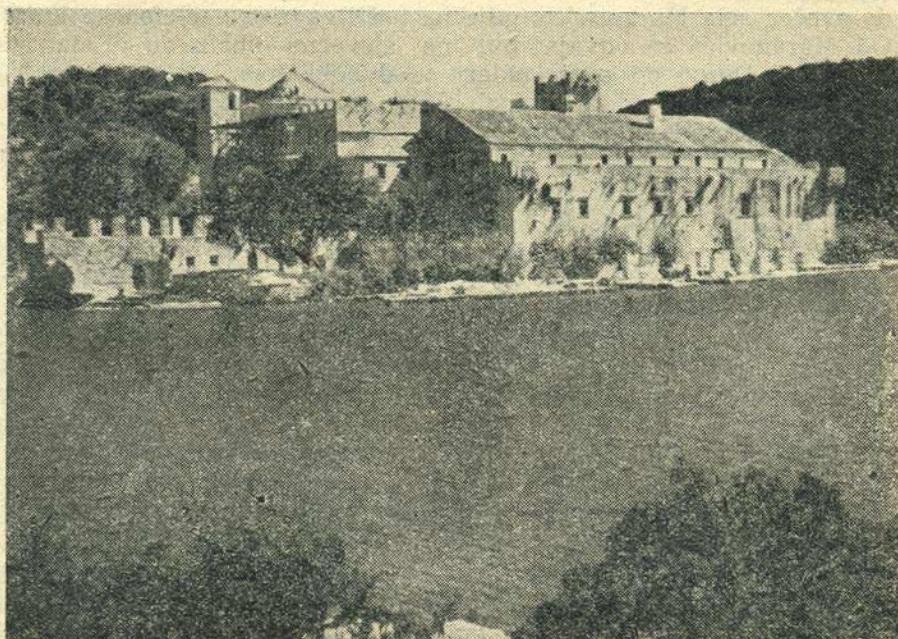
premda zračna udaljenost do mora ne iznosi ni punih 3 km, a za jednu staricu tvrde da ga još nikad nije vidjela. Polje se zove Blatsko polje, po jezeru Blatini. Zanimljiv je postanak toga jezera, čija razina ima nadmorskú visinu od 0 metara. Otok Mljet, kao i čitava naša obala, tone postepeno u more, godišnje možda jedva par milimetara. No kroz mnoga tisućljeća, zajedno sa spuštanjem otoka, i ova je dolina, koja je inače nastala erozijom vapnenca, dospjela ispod razine mora i postala depresija. Tada je morska voda prodrla podzemnim putem do nje, potopila je i pretvorila u kriptodepresiju. Njezina voda međutim nije tako slana kao morska, jer je razrijeđena oborinama, a možda i izvorima. Na isti način nastala je i jedna blatina nešto sjevernije kod pristaništa Kozarice, i druga, uz koju nas vodi daljni put, kod Sobre. Na isti način nastala su i Mljetska jezera, no njihove su se obale već toliko spustile, da su dobila i vanjski spoj s morem.

Dokaz za podzemni spoj s morem su i jegulje, koje se s vremena na vrijeme pojavljuju u tolikim količinama da čitava Blatina uzvrije od njih. Interesantno je kako si ta životinja pronalazi podzemne puteve do jezera, a još je možda čudniji tok njezinog života. Mužjaci žive isključivo u moru, dok ženke odlaze u rijeke, razilaze se po potocima, a dopru čak i do izvora. U slatkoj vodi žive ženke 4—5 godina dok odrastu, a zatim se jedne jeseni vraćaju u more, putuju u ocean i tu ih nestaje za uvijek. Ženke odlaze na taj daleki put radi mriještenja i više se ne vraćaju, jer vjerojatno ugibaju od putnog napora. Ali zato se u proljeće iz oceana vraća miliarde sitnih mladih jegulja i razilazi po svim morima, osim Crnog. Mužjaci ostaju u moru, a ženke instinktivno odlaze u rijeke tragom svojih majki u gustim goleminim jatima dugim i po nekoliko dana. Najradije putuju za burnih noći, kad ne poznaju nikakovih zapreka ni brana ni vodopada. Prelaze i preko kopna, jer mlade su jegulje vodozemci, a nađu si put i ispod zemlje, kako to vidimo na ovoj blatini.

Do Blatine se spušta nekoliko puteljaka, no mi ćemo produžiti uz telefonske putove, preći preko jednog malog sedla i spustiti se kroz maslinike i vinograde u najveću dolinu na otoku, s najvećim naseljem Babinim poljem. Iznad sela diže se u centralnom grebenu Veliki Grad (514 m), najviši vrh na otoku, koji štiti Babino polje od bure i hladnog sjevera. Prema vrhu vodi nekoliko staza koje se prije ili kasnije gube u krševitom kamenjaru, ali ustrajan planinar bit će nagrađen informativnim vidikom na čitav Mljet.

Treba spomenuti i to da otok, zahvaljujući svojoj vapnenačkoj građi, obiluje i špiljama, koje su još 1939. istraživali dubrovački planinari. Na Blatskom polju nalaze se dvije špilje. Velika, duga 20 m, i Malá, duga 50 m. U posljednju je dosta težak ulaz, pa treba uže ili ljestve, ali je stoga ostalo sačuvano njezino bogatstvo, čitave kolone i baldahini od lijepih siga. Kod Babinog polja su također dvije špilje. Prva je Ostaševica, koja je više vrtača nego špilja, a druga, mnogo veća i interesantnija, je Movrica. Ta je puna krasnih siga kakvih se rijetko gdje može vidjeti. Stupovi od siga golemyh dimenzija, nalaze se u raznim položajima, povučeni po podu, na-

slonjeni na zid, položeni uzduž i poprijeko. To međutim nije djelo ljudske ruke, nego vjerojatno posljedica glasovitih Mljetских detonacija. Bilo je to 1822. godine, kada su privukle pažnju čitavog svijeta podzemne tutnjave na otoku popraćene potresima. Detonacije su bile slične gruvanju topova i toliko uplašile stanovništvo, da se je već pripremala evakuacija. Od potresa bilo je oštećeno dosta kuća i svaki se dan očekivala provala vulkana. Konačno je došlo

Mljet — Stari samostan na Velikom jezeru

Foto: Z. Poljak

na otok nekoliko učenjaka, koji su umirili narod, ali nisu mogli ustanoviti uzrok potresa. To je trajalo pune tri godine, a zatim je postepeno sve prestalo.

Još je jedna stvar zadavala Mlječanima mnogo jada. Bilo je to golemo mnoštvo otrovnih zmija, koje su se neoobično razmnožile na otoku. Danas su međutim već toliko istrebljene, da je teško naći još koju. Mlječani su se zmija na taj način riješili, da su pustili na otok nekoliko mungosa dopremljenih iz Indije. Ta je životinja slična vjeverici, samo je nešto manja, a zmije su joj najveća poslastica. Mungosi su se na Mljetu silno razmnožili i potamanili otrovnice, ali sada umjesto njih sami zadaju brige otočanima, jer su im u pomanjkanju zmija postali dobri i pilići.

Babino polje nalazi se u centru otoka, na pola puta. Dalnjih 20 km do kraja otoka ne prolazi više tako šumovitim terenom, ali su zato tim šire panorame, koje se s iznenadnim promjenama redaju iza svakog zavoja. Već za pola sata stiže se do luke Sobre

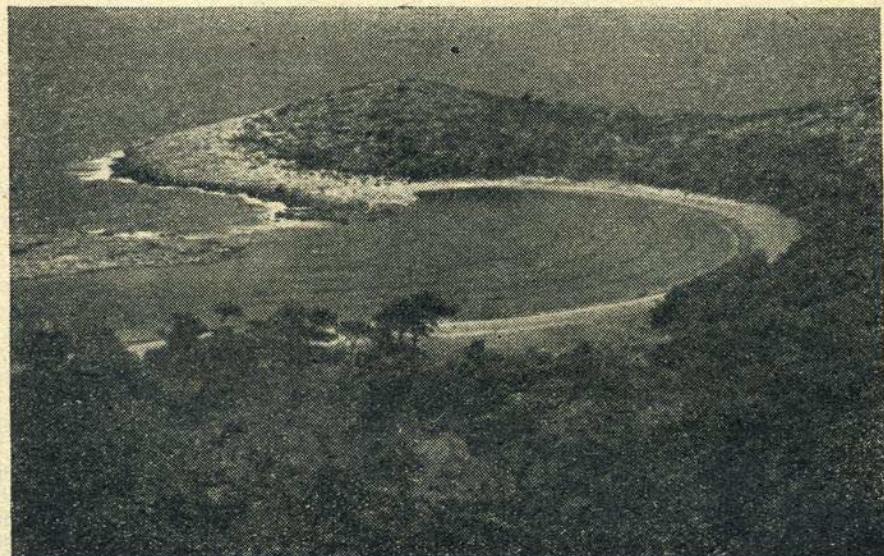
na sjevernoj obali silazeći solidno izgrađenim putem mimo jedne blatine slične onoj na Blatskom polju. Dalje put prolazi uz samo more divnom promenadom od par kilometara, obraslot zimzelenom vegetacijom. Zatim se uspinje kroz velike maslinike do sela Prožure sa ruševinom samostana lokrumskih Benediktinaca. Krasni pogledi nižu se filmskom brzinom. U dubini od 200 m, u istoimenom pristaništu, cakli se kao jato galebova desetak bijelih čamaca. Par časaka zatim put ostavlja more i krševitim terenom prodire u unutrašnjost do ovećeg sela Maranovića, gdje na pošti završava telefonska linija. Od Maranovića se odvaja put na sjevernu obalu do pristaništa Okuklja. Desno od puta nalazi se duboka ponikva sakrivena u grmlju na čijem se dnu nalazi ulaz u pećinu Galičak s nešto siga i ugodnom hladovinom usred žge mediteranskog popodneva. Tri sata traje put od Babina polja do Maranovića, a do krajnje točke Mljeta isto toliko.

Najprije put izbija na južnu obalu i neko vrijeme vodi pustim krševitim stijenama visoko iznad mora, ali već za jedan sat prelazi u unutrašnjost do sela Korita. Krajolik se potpuno mijenja i nakon lјutog krša oko Maranovića izgleda ovaj kraj kao oaza u pustinji. I opet se put probija do obale, ali ovaj puta do sjeverne. Prolazeći kroz borovu šumu teren se neopazice mijenja i priprema novo iznenadjenje. Flora je ista, ali mjesto na kamenoj podlozi, kao do sada, raste na debelim naslagama pijeska. Doskora i put postaje pješčan i noge tonu u njemu sve do gležnjeva. Zatim se prelazi preko pješčanih polja Gornje i Donje Žare, pa preko Pinjevca, okruženog mnoštvom lijepih pinija. Noge sve teže gaze po dubokom pijesku, umor i žđa obuzimaju putnike, a nigdje ni kapi vode za suho grlo. Malo zatim put skreće na lijevo, prema južnoj obali, i svršava u krasnom, pošumljenom, pješčanom zalivu Saplunari.

Saplunara je odavna poznata radi kvalitete i količine svog pijeska po kojem je dobila i svoje ime (Saplunara od tal. sabbia, pijesak). Malo gdje na Jadranu ima tako finog pijeska pa nije čudo, da se je ovdje kopao još za Dubrovačke republike, a i danas se ovdje krcaju njime brodovi za Dubrovnik, gdje se upotrebljava kao građevni materijal. Još je jednu zanimljivu primjenu dobio fini pijesak Saplunare, a to će naročito ugodno iznenaditi umornog planinara. Dvadeset metara od obale iskopala je naša armija prošlog ljeta bunar i lijepo ga izbetonirala. Dno bunara nalazi se ispod razine mora, no jer je morska voda morala do njega proći naslagu od 20 m pijeska, ostavila je u njemu, kao u filtru čitavu svoju sol i tako postala pitka. Što je glavno bunar je neiscrpiv, i tako je ovaj dio otoka, komu je radi pješčane podloge voda bila glavni problem, zahvaljujući pijesku dobio najbolju vodu. Kad pod kraj ljeta stanovnici otoka dođu do dna svojih cisterna, kreću ovamo na vodu čitave karavane.

Na pješčanoj plaži Saplunare svršava izgaženi put i posjetioci misle da je tu i kraj ljepotama otoka Mljeta. No ja sam odlučio da ipak prodrem do krajnje točke otoka. Gazeći po dubokom pijesku, koji mi je prodriao u obuću, probijajući se užbrdo između grana povaljenih borova i kroz gustu mediteransku šikaru, dopro sam do

onižeg grebena gdje mi je gotovo dah zastao pred lijepim prizorom na drugoj strani. Kroz sumrak, koji se je već počeo spuštati, pružio mi se u dubinu od 50 m pogled na krasni amfiteatralni zaliv sa debelim naslagama pjeska na obali, okruženoj borovom šumom, a iza njega na široku morskú pučinu. Dosta je pogledati fotografiju koja je priložena ovom članku. Uspio sam još prije mraka snimiti ovu sliku, a zatim sam se spustio do zaliva. Toga dana se nisam mogao otrgnuti od njega. Ostao sam čitavu noć pod jednim borom na obali i prespavao na debelim naslagama borovih iglica. Tišinu

Mljet — Zaliv Blaca na jugoistočnom kraju otoka

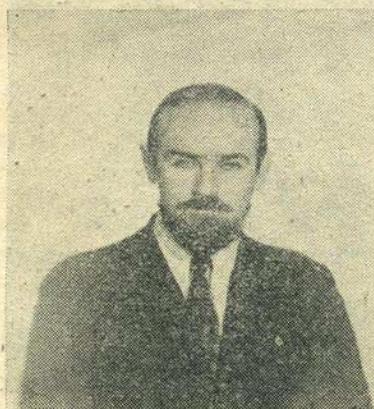
blage mediteranske noći prekidalo je od vremena do vremena samo zapljuskivanje sitnih valića i šuškanje mungosa koji su trčkarali okolo tražeći lovinu. U jutro sam nastavio sa razgledavanjem. Ovdje je u dalekoj prošlosti bila ponikva, u koju je radi spuštanja otoka prodrlo more i pretvorilo je u zaljev. Ovakve potopljene ponikve otočani zovu Blace (blata — blatca — Blaca), a tako je ime i ovom zalivu. Dubina mu nigdje ne prelazi 2 m, a spoj je s morem tako uzak, da ni valovi ni morski grabežljivci ne mogu kroz njega. Mnogo podsjeća na Mljetska jezera, samo s tom razlikom da je ovdje more istaložilo na obalama debele naslage finog pjeska i na taj način stvorilo tako lijepu plažu kakove nema ni Saplunara. Ova je idealno mjesto za ljetovalište ili logorovanje. Pokušao sam tri metra od obale iskopati u pjesku malu udubinu i voda koja se u njoj sakupila bila je znatno manje slana od morske, što znači da bi se problem pitke vode dao i ovdje riješiti kao i u Saplunari.

Time završava putovanje po Mljetu. Neznatan trud bogato je naplaćen rijetkim užitcima u bujnoj egzotičnoj prirodi. Sada se treba

preko Maranovića vratiti do Okuklja, seoca od par kuća s jednim plitkim pristaništem. Tako plitkim da se na brod treba ukrcavati čamcem. Puni utisaka ostavljamo Mljet i stojeći na palubi opraštamo se zadnjim pogledom od dragog otoka. Što se više udaljavamo čini se sve manji i pomalo opet poprima izgled sivog pustog brda koje se u daljini diže iz mora. Doskora se na horizontu gubi i zadnji njegov obris i od svega što je proživljeno ostaju samo lijepe uspomene i nezatomljiva čežnja da opet čim prije stupimo na njegovo tlo.

Tibor Sekelj (Venezuela):

Osvajanje najvišeg vrha Amerike

Tibor Sekelj

Talijana, Poljaka, Austrijanca i Jugoslavena. Međutim dvadeset planinara platilo je svoju smjelost životom, a među njima i jedan naš čovjek, Kastelić.

Nedavno je izvršio dva uspona na Aconcagu, u stranom svijetu već dobro poznati jugoslavenski iseljenik i istraživač Tibor Sekelj. Svoje utiske sa te ekspedicije iznio je u vrlo zanimljivom predavanju prilikom 34. Svjetskog Esperantskog kongresa u Bournemouthu (Engleska) 1949. godine pred slušaocima iz preko 30 različitih zemalja, na međunarodnom jeziku. Dozvolom autora donosimo u prijevodu to predavanje, ilustrirano s nekoliko slika, koje nam je sam autor rado odstupio, te mu se i ovim putem zahvaljujemo.

No iznijet ćemo najprije nekoliko podataka o ovom našem zemljaku na čiji je vrlo plodan rad u časopisu »Priroda« (god. 1951., br. 6, str. 242) skrenuo pažnju Dr. Milovan Zoričić, predstavnik naše države u Međunarodnom sudu u Haagu, upozorivši na našeg čovjeka koji pridonosi znanosti i kulturi stranih zemalja, a da se kod nas u domovini o tome ništa ne zna. Tibor Sekelj rodio se u Čehoslovačkoj god. 1912. On doduše nosi mađarsko ime, ali od god. 1919., kada se kao 7-godišnji dječak doselio u Jugoslaviju, osjeća se Hrvatom. Od 1929. do 1939. živi u Zagrebu, gdje je 1934. diplomirao na Pravnom fakultetu zagrebačkog sveučilišta. Godine 1939. iselio se u Južnu Ameriku, boraveći najveći broj godina u Argentini, zatim u Braziliji, Boliviji i Venezueli, gdje se i sada nalazi. Po zanimanju Sekelj je istraživač i publicista. Učestvovao je u raznim istraživačkim ekspedicijama, a neke je i sam vodio.

Aconcagua — najviši i najpoznatiji vrh gorja Anda i ujedno čitave Amerike — diže se na više od 7000 metara na argentinskom tlu blizu granice Chilea, sjeverno od Rio de las Cuevas, udolinom koje ide transverzalnim pravcem, transandinska željezница od Mendore u Santa Rosa de los Andes. Prvi put su se popeli ljudi na Anconcagu prilikom ekspedicije Fitzgeralda 1897. g., kasnije se popeo na nj R. Helbling, a za njim Koelliker.

Od tada su planinari iz mnogih zemalja posjećivali Aconcagu. U nekim stotinu ekspedicija, koje su se dosada uputile na ovaj orijaš, sudjelovalo je više od tisuću osoba, ali je samo oko četrdeset njih uspjelo popeti se na vrh. Bilo je među njima Švajcaraca, Nijemaca, Engleza, Francuza, Američana, Argentinaca, Cileanaca, Meksikanaca,

Godine 1944. prvi se puta uspeo na vrh Aconcagua, a 1945. izvršio je taj uspon drugi puta sa ekspedicijom argentinske vlade, nakon čega je odlikovan Zlatnim Orlom. Daljnja njegova istraživačka putovanja bila su: ekspedicija u Mato Grosso (Brazilija) god. 1945., zatim 1947. istraživanje patagonijskih Anda, 1948. jednogodišnje istraživačko putovanje kroz prašume Beni u istočnoj Boliviji, po nalogu bolivijske vlade, a god. 1948./49. boravio je godinu dana sa ekspedicijom kod raznih amazonskih primitivnih plemena u Braziliji u predjelu rijeke Guapore. Svoje utiske s ovih putovanja iznio je Sekelj u 6 knjiga, koje su objavljene u više izdanja na španjolskom jeziku, a jedna od tih (Kroz brazilske prašume) prevedena je na njemački. Prvo njegovo djelo na španjolskom jeziku nosi naslov: »Jugoslavenske narodne priče«, a ostala imaju ove naslove: »Oluja nad Aconcaguom«, »Zauzeće vrhova«, »Zemljama Indijanaca«, »Gdje prestaje civilizacija« i »Putovanje izvan vremena«.

Osim toga on je objelodano nekoliko stotina članaka u raznim američkim i evropskim znanstvenim i popularnim časopisima i novinama, te održao oko 150 predavanja na sveučilištima i drugim ustanovama. Iako se 12 godina nalazi u tuđini Tíbor Sekelj osjeća za svoj narod i — unatoč čestih ponuda južnoameričkog državljanstva u više država — putuje samo sa jugoslavenskim pasošem. Zato rado donosimo skoro u potpunosti ovo Sekeljevo predavanje o osvajanju teško pristupačnih planinskih masiva najvišeg vrha Amerike.

Prevodilac

Pozivam vas, da me pratite kroz razne etape planinarenja na Aconcaguuu (7040 m). Najprije se vozimo brodom dva tjedna da stignemo u Buenos Aires, glavni grad Argentine, a odатle nakon 24 sata vožnje vlakom stižemo u pokrajину Mendoza, u kojoj se nalazi to orijaško brdo. Iz grada Mendoze vlak nas dovodi do ljetovališta koje je nazvano »Most Inka« zbog prekrasnog prirodnog mosta. Tu konačno pripremamo ekspediciju i unajmljujemo potrebne mazge, koje će odatle nositi našu prtljavu, a osim ga unajmljujemo nekoliko goniča, vještih u rukovanju sa životinjama po brdima.

Zatim jašimo kroz Horkonsku dolinu na kraju koje se na samih 30 km od nas diže veličanstveno, snijegom pokriveno brdo, sjajući se na sunčevom svjetlu. Ono se nalazi u Argentini, ali jedva 15 km od čilenske granice. Prije se pretpostavljalo, da je to brdo vulkan, ali nedavno je ustanovljeno, da ono nije vulkan, nego da je vulkansko kamenje, koje ga tvori, pripadalo nekoć drugim vulkanima, a bilo je tu nagomilano uslijed nekih kataklizama.

Jahanje je skopčano s neprilikama, jer se često kamenje omakne ispod nogu mazgi i one padaju kotrljajući se po padini. Zbog mnogih nezgoda gotovo nemamo vremena promatrati prekrasnu panoramu, koja se svaki čas mijenja. Nakon dva sata stalnog ali ne strmog uspinjanja stižemo do mjesta nazvanog »Trg mazgi«, gdje po običaju razapinjemo naš glavni šator.

Nalazimo se na visini od 4200 metara nad morskom razinom, pa je prirodno da neki osjećaju visinsku bolest, koja se očituje u teškoći disanja zbog nedovoljne količine kisika u zraku. Zbog niskog zračnog pritiska osjeća se glavobolja, a koji put se kapilara u nosu ili u ustima rasprsne i krvari. Brzo se umaramo, osjećajući vrtoglavicu ako čučnemo ili naglo ustanemo, te ne osjećamo potrebe ni za jelom ni za spavanjem. No sve ovo nije opasno i nakon nekoliko dana boravka u ovom glavnom šatoru mi smo se aklimatizirali, t. j. prilagodili tijelo na normalno djelovanje u promijenjenim okolnostima. Poradi toga ostajemo ovdje nekoliko dana, koje koristimo za

izlete i šetnje u okolicu pa čak i za penjanje na poneku od susjednih klisura. Ali nipošto ne smijemo propustiti da posjetimo prekrasni ledenjak Hor kon, koji se nalazi samo 200 metara od našeg šatora. Približili smo se ledenjaku koji se sastoji od nekoliko kilometara dugog niza ledenih tornjeva i divimo se njihovim vrhovima, koji se uzdižu do 40 metara nad našim glavama, ucrtavajući konture u dubokom plavetnili neba. Visoki tornjevi i zidovi nižu se jedan

Planinski pejsaž Anda u oblasti Aconcague, između Argentine i Čilea

Foto: T. Sekelj

za drugim u dražesnom neredu. Njima su oblik dali vjetrovi koji cijepaju i glaćaju ledenu gromadu, preko koje godinama pridolaze u nizinu mećave iz viših dijelova brda.

Pokušavamo se uspeti na neke od tih tornjeva i zato stavljamo na okovane cipele dereze, t. j. uređaj od 5 cm dugih čavala prikladno sastavljenih za svaku cipelu. One se upotrebljavaju naročito za penjanje po ledenoj površini. Kod svakog koraka čavli se zarinu u led, onemogućujući na taj način klizanje. Cepinom urezujemo stepenice u led tamo gdje je to potrebno, a za osvajanje okomite ledene gromade upotrebljavamo posebne klinove. Klinovi za stijenu ne mogu se ovdje upotrebiti, jer nisu pouzdani u ledu. Stoga zakucavamo čekićem u gromadu nekoliko specijalnih klinova u obliku cijevi, i kroz njihov željezni prsten provlačimo debelo uže da bismo se osigurali raznovrsnim vezivanjem.

Zatim ulazimo u ledenu pećinu, u koju dopire samo nešto malo plavkastog svijetla kroz pukotinu. Ova pećina se čini tajanstvenom

i podsjeća na onu iz vilinske priče. Na drugom mjestu nailazimo na nekoliko gigantskih »ledenih gljiva«, koje se sastoje od 5 ili više metara visokog ledenog stupa s velikim kamenom na vrhu, poput šešira. Naše je prvo pitanje bilo, koje je čudovište podiglo tako visoko kamen težak nekoliko tona? Ali objašnjenje o postanku tih »ledenih

Ledenjak »Horcones« blizu glavnog logora (na visini od 4200 m) je beskonačni niz prekrasnih ledenih tornjeva, špilja, raspuklina i ledenih gljiva.

Foto: T. Sekeli

gljiva« je sasvim jednostavno. Za vrijeme zime vjetar namete u udolinu velike količine snijega, čija visina dosije do deset metara. Istovremeno lavine donose sa vrhova brda veliko kamenje koje ostaje na snijegu. Kad nastupi proljeće i ljeto, sunce okopnjuje snijeg, ali budući da kamen stvara sjenu, pod njim snijeg ostaje nedirnut od sunčevih zraka. I dok naokolo snijeg sasvim nestaje, onaj koji se nalazi pod kamenom zaleduje se i nešto stanjuje u ledeni stup, koji podržava veliki kamen.

Nakon 7-dnevnog boravka u Trgu mazgi osjećamo, da su nam se tijelo i duh sasvim prilagodili ovoj sredini. Odlučujemo se preseliti na više u logor nazvan Grijezdo Kondora na 5500 metara iznad morske površine, kamo stižemo u dvije skupine. Ponovno osjećamo sve znakove brdske bolesti, ali sada već znamo kako se moramo vladati da ona brzo prođe. No na ovoj visini dolazi nova poteskoća: nedostatak vode. Poradi toga što tamo nikada ne kiši, nego samo sniježi, moramo topiti snijeg ili led, da bismo dobili malo vode, a to nije lagan posao. Prvo zato što se zbog nedostatka kisika u zraku čak ni šibica ne može uvihek pripaliti, a isto tako postaju vrlo hirovite i benzinske grijalice. Konačno smo napunili veliki lonac snijegom i ostavili ga dugo vremena na vatri. Kad smo otklopili lonac, primjetili smo sa zaprepaštenjem, da je rezultat našeg rada tek jedan prst debeli sloj vode na dnu lonca. Dakle moramo ponoviti ovaj posao više puta. Vodu pohlepno pijemo, jer tijelo zbog znojenja i isparivanja gubi vodu, pa je treba nadoknaditi. Ako bismo se odlučili da nešto skuhamo, doživjeli bi čudnovato iskustvo: da dobijemo na pr. tvrdо kuhana jaja, treba ih kuhati možda čitav sat; dok voda vrije možemo bez straha umočiti u nju ruku. Zbog niskog pritiska zraka voda tu vrije otplikuje kod temperature od 70° C.

Nakon nekoliko dana boravka u ovom visokom bivaku konstatiramo, da se svi članovi ekspedicije ne prilagođuju prilikama jednako brzo. Ima nas devet, a samo se trojica dobro osjećaju. Voda ekspedicije Johan Georg Link, vrlo vješti planinar, veli, da je ova visina granica za mnoge osobe, pa stoga preporuča nama trojici koji se dobro osjećamo, da nastavimo usponom, kako bi iskoristili lijepe dane koji nam se pružaju. To smo i učinili: Bertone, Zechner i ja krenuli smo na više, noseći na leđima vrlo teške naprtnjače sa dva šatora, tri spavaće vreće, zatim lične potrepštine i hranu za više dana. Čini nam se, da se težina koju nosimo podvostručuje i potrostručuje, te se nakon desetak koraka bacamo na snijeg da se malo ležeći odmorimo. Tako nastavljamo čitav dan i pred sumrak stižemo na najviši tabor, gdje razapinjemo šatore. To mjesto krstili smo »Sklonište Link«, ono se nalazi na visini od 6200 metara.

Već osjećamo, da tok krvi u našem tijelu nije normalan i da pluća rade dvostrukom napetošću da prime kisik potreban tijelu. Svijesni smo toga, da se na tu visinu nismo kadri priviknuti, pa zato odlučujemo sutradan prosljediti da pokušamo i zadnju etapu.

Sutra u četiri ujutro krećemo, nakon što smo najprije zatvorili šatore i ostavili poruku, da smo sami odgovorni za naše živote, ako nam se što dogodi za vrijeme uspona. Za pune mjesecine vučemo sablasnom sporijed naša tjelesa, odjevena u više debelih odijela, iznad kojih je svilena kabanicica protiv vjetra. Od glave vide nam se samo oči, koje u prvom svitanju zaštićujemo tamnim naočarima, dok na rukama imamo dva para rukavica, a noge nam štite 2—3 para lanenih čarapa. Stupamo sporo, a naši koraci ritmički odjekuju u ovom tihom pejsažu u kojem srebrni odsjevi mjesecuvog svjetla ocrtavaju fantastične likove. Da ne smalakšemo hodamo polagano i nakon svakih dvadeset koraka zaustavljamo se, da bi se odmorili. Studen nam štipa prste na nogama. Najniža temperatura

koju smo izmjerili bila je —30° C. Tek oko 8 sati, kad se sunce pojavi odvažili smo se i sjeli da malo protaremo noge snijegom i tako ponovno izazovemo u njima cirkulaciju krvi. Naša malena družina nastavlja svoj uspon dišući vrlo teško. Srce nam udara ubrzano. Krajolik se stalno mijenja, ali iznad glave čvrsto, poput neosvojive utvrde, strši kamena piramida Aconcague — naš konačni cilj.

Konačno je osvojen najviši vrh (7035 m). Desno autor članka polaže u limenu kutiju zastavicu.

Oko 11 sati stižemo na podnožje 200 metara duge raspukline koja vodi na vrh. Sada se nalazimo na visini od 6800 metara. Kratak odmor i nešto voća označuje nas dovoljno da možemo nastaviti. Ali sad slijedi najteži dio. Jer dok dosada nije bila potrebna neka posebna spretnost, sada se pak pojavljuje na našem putu veliko kamenje, preko kojega se treba penjati, služeći se snagom ruku, a potrebitno je bilo svladati i nekoliko planinarskih problema. Takav teren u Alpama ili negdje drugdje, na manjoj visini, ne predstavlja nikakvu poteškoću, ali na visini od sedam hiljada metara takovo kamenje predstavlja gotovo nesavladive zapreke, jer planinar nema više dovoljno snage niti tjelesne niti duševne.

Dva sata borimo se protiv tih stijena i konačno oko 13 sati nalazimo se na vrhu.

Što je prva stvar koju učini čovjek kad stigne na vrh? Evo što: bacat će na tle poput prazne vreće, jer ništa drugo ne želi umorno tijelo i duh, nego odmora. Snage, napete do maksimuma kroz

mnogo sati sada naglo malaksaju, popuštaju živci, mišići, osjećaji i misli. Tako ležimo nekoliko minuta, no to je dovoljno da bi se ispitali osjećaji čovjeka koji je postigao tako dugo željeni cilj.

Prvi osjećaj je bez sumnje pobjednički, a osjeća ga onaj koji slavi pobjedu u borbi između čovjeka i prirode upravo tamo gdje priroda raspolaže takvim nesmiljenim borbenim sredstvima, kao što su nedostatak kisika, niski zračni pritisak, strašna studen i snježne vijavice, i gdje čovjek prkoseći svom fizičkom sastavu, napada svojom čvrstom voljom kao jedinim oružjem. To je nova crtica u dugoj borbi između čovjeka i prirode, od onog časa kada je ovaj uspio prvi put proizvesti vatru do oslobođenja atomske energije. Dačkli veliki smo, slavni i ponosni.

No s druge strane, usred ovog veličanstvenog planinskog oceana, gdje nas okružuju veličanstveni i zastrašujući gorostasi, čovjek postaje malen i svijestan toga, da je samo sićušno zrno pijeska, koje časovito prkositi prirodi, ali koje u slijedećem trenutku može vihor otjerati poput laganog pera.

Nakon nekoliko časaka mučno se dižemo oporavljeni tijelom i duhom; sve je na svom mjestu, i mi bacamo pogled oko sebe. Vrh brda je malena platforma tridesetak metara duga i kojih desetak metara široka. Naokolo vidimo obruč planinskih orijaša koji se, pokriveni snijegom, kupaju u suncu, a među kojima tu i тамо prepoznajemo neku poznatu siluetu. Zapadno se može vidjeti Pacifički Ocean, preko čitavog Čilea, na udaljenosti od 150 km, a istočno zeleni argentinski pampasi, koji se gube u magli. Veličanstvena panorama! Nezaboravni vidici!

Ali prava nagrada za napetost i rizik ipak je duhovni doživljaj. Nakon nekoliko izvršenih mjerjenja zračnog pritiska, temperature, visine, snage vjetra i t. d. rastajemo se od kamene piramide koja tu strši na najvišoj visini i uzimamo prije toga metalnu kutiju. Kad smo je otvorili našli smo u njoj mnogo zastavica, papira i ostalih predmeta, koji jedva unutra stanu. Sve te predmete pohranili su tu prijašnji planinari, koji su stigli na vrh. Imali bismo pravo da ih odnesemo kao trofeje i dokaz našeg uspjeha. No i mi punimo kutiju: ostavio sam esperantsku zastavicu s natpisom što ona znači. I mi se upisujemo u knjigu, koja se u tu svrhu nalazi u kutiji.

Nakon jednosatnog zadržavanja silazimo dolje. Silazak je također težak, a naše snage tako iscrpljene, da uslijed drhtanja očnih živaca vidimo raznovrsne prikaze. U dvanaest sati stižemo do najnižeg logora i tu nalazimo ostale članove naše ekspedicije, koji su se u međuvremenu tamo popeli.

Na kraju predavanja autor govori o tragičnoj sudbini, koja je zadesila ostale članove ekspedicije, koji su pokušali da osvoje vrh i o istraživačkoj ekspediciji koja je mnogo kasnije otkrila pravu povijest tragedije koja se odigrala na bijelim visinama. — Prev.

Sa esperanta preveo
Marinko Gjivoje

Stijena Šljeme u Durmitoru

U čitavom masivu Durmitora ima dosta stijena na koje još do danas nije stupila ljudska nogu. Sve su one mahom medusobno slične. Nisu naročito impozantne i svojom se visinom ne bi mogle usporediti sa stijenama Alpa, ali zato imaju ono, u čemu mnoge stijene Alpa oskudijevaju, a to je njihova strmina i odsječenost, kao da su nožem rezane. Na prvi pogled sa Crnog jezera izgledaju kao neki umjetno napravljeni zidovi. Još izdaleka mogu se primijetiti okomite glatke ploče protkane crvenim i crnim mrljama i međusobno razdijeljene točilima, sa kojih se stalno kruni kamen. Toliko suprotnosti u jednoj cjelini — skrajnje glatko i skrajnje krušljivo.

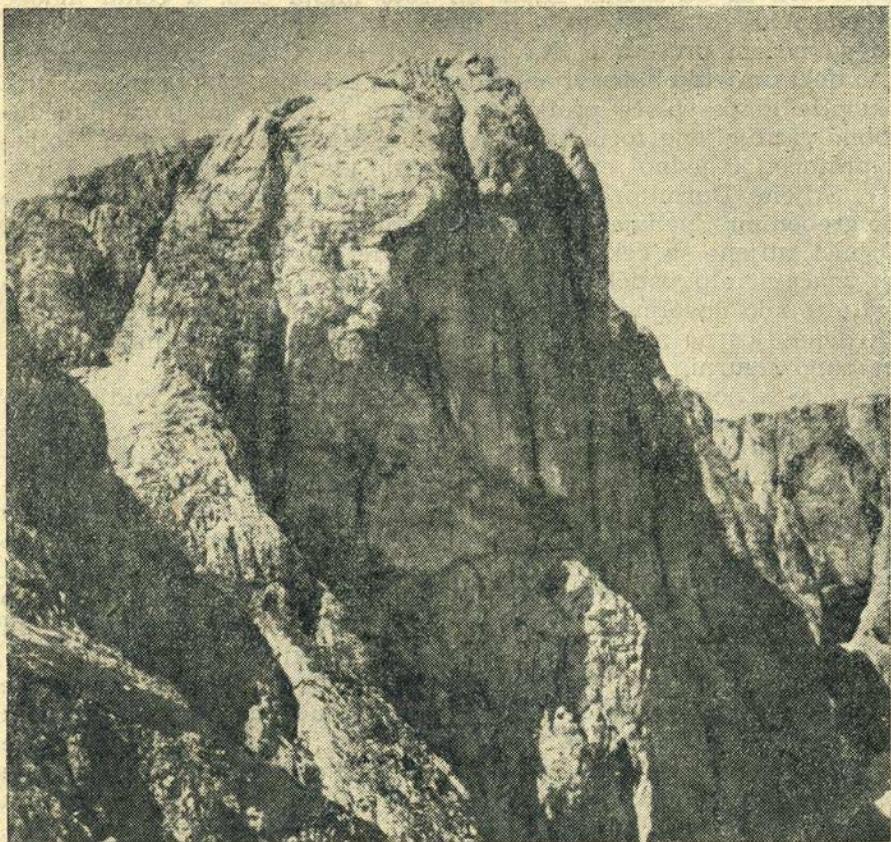
Stijene Durmitora nijesu imale mnogo posjetilaca. Dok su se po grebenima i padinama od davnih vremena kretali ustanici i turski vojnici, stijene su čekale da na njih netko stupi. Prije rata vršeni su značajni alpinistički pothvati u stijenama Durmitora, no to sve još nije bilo dovoljno da Durmitor postane jedan alpinistički centar. Ni danas još ne možemo reći, da je on to postao, ali možemo biti potpuno sigurni, da je na najboljem putu da to bude.

Ako se popnemo na Medjed i okreнемo prema jugu, vidjet ćemo barijeru, strmu i tamnu. To je sjeverna stijena Šljemena. Od Medjeda je dijeli samo mala dolina skoro sva zasuta odronjenim kamenjem, a oblika slična karlici po čemu je i dobila ime »Mala karlica«. To kamenje je osobito obilno na strani Šljemena, čineći tako veliku sipinu koja otežava pristup pod stijenu. Možda je i to bio jedan od uzroka što alpinisti nisu posjećivali tu stijenu. No glavni je svakako uzrok to, što je Durmitor do nedavna bio relativno malo posjećivan. I tko zna kako bi dugi još čekale stijene, da nisu bili priređeni u zadnje vrijeme brojni alpinistički tečajevi.

Način na koji se prvi puta odlazi u neku stijenu uglavnom je svaki puta sličan. Ljudi se pripreme, prouče detaljno mogućnosti prolaza i onda polaze da osvajaju stijenu. Ustrajne i teške borbe bile su kod svladavanja stijena sa naročitom željom da se baš te određene stijene svladaju. A kako je bilo sa Šljemenom? Možda izgleda malo smiješno, ali se čini da nju nitko nije htio osvojiti. Izgleda kao da je ona pala kao žrtva svoje grebenske povezanosti. Danas ona obiluje smjerovima. Na njoj se nalazi dosta u nuždi ostavljenih klinova. Na njoj se nalazi 5 prepenjanih smjerova, ali nažalost i jedna spomen-ploča. To je prva do sada u masivu Durmitora i kamo sreće da to bude i posljednja.

Kako je osvajano Šljeme? Prvi koji se uputio u stijenu Šljemenu bio je Edvin Rakoš, dne 16. VII. 1949. god. za vrijeme jednog alpinističkog tečaja. No kako se ta stijena skoro u istoj liniji nastavlja na sjevernu stijenu Savinog Kuka, od kojeg je odvojena malim sedlom, Rakoš je mislio da se nalazi u stijeni Savinog Kuka. Očevidno je, da je tražio neki lakši smjer, kroz kojeg bi mogao provesti početnika Milana Radovića. I tek kasnije, u Zagrebu, konstatirao je da je bio u stijeni Šljemena.

Drugi je bio Josip Komen. Bio je to mladić veseo i svima drag; zvali smo ga Bebi. Rukovodstvo tečaja AO Velebit postavilo je zadatok: početnike je trebalo provesti kroz stijene, a na Durmitoru nije bilo za to prikladnih smjerova. Iako na prvi pogled stijena Šljemena izgleda jako strma, ipak se na njoj može pronaći lijepih prolaza. Zato je Komen odabrao najboljeg početnika Antuna Pintarića kao partnera i s njim se uputio u centralni dio stijene Šljeme.

Šljeme

Foto: E. Rakoš

mena, kroz jarugu, sa namjerom da dođe na vrh. Josip Komen je bio vanredno sposoban i vješt penjač, a njegov partner je na vježbama pokazao, da je u stanju penjati teže uspone; tako nije čudno što nije išao smjerom Rakoša. Smjer Komena bio je zaista lijepo odabran i on je i danas najljepši u čitavoj stijeni. Ali na nesreću nije ga završio. Na 20 metara pod izlazom naišao je na izvanredno teško i eksponirano mjesto, koje je osim toga i veoma krušljivo. Pri penjanju odlomio mu se veći kamen pod rukom, a to ga je izbacilo iz ravnoteže, pa je pao. Pintarić ga je vidio kaško pada leđima

Durmitor — Bandijerna

Foto: B. Kale

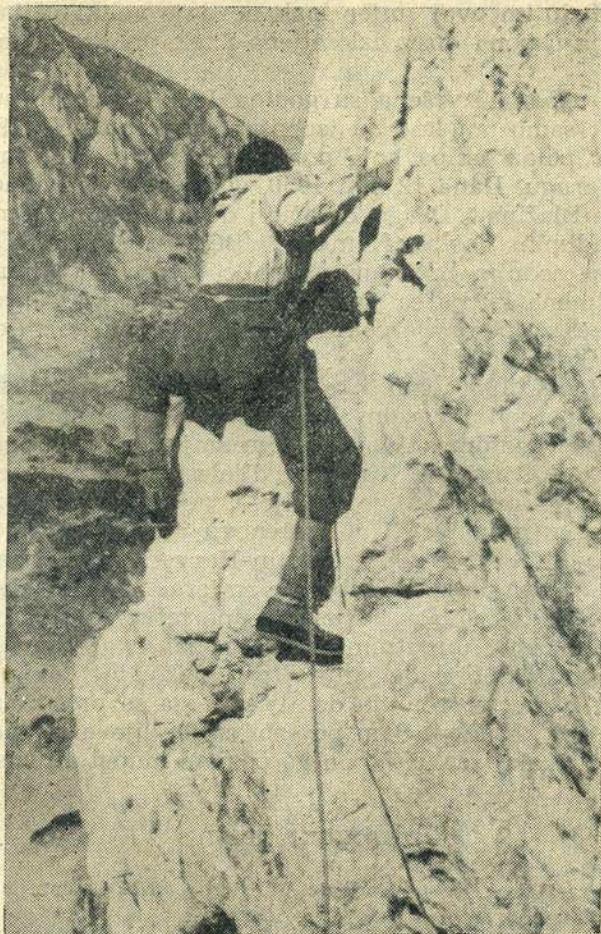

Crno jezero s Medjeda
Durmitor — Velika karlica

Foto: E. Račoš

okrenut prema dolje, no spasiti ga nije mogao. Uže se u međuvremenu prezalo na oštem izdanku stijene, gdje ga je penjući se Komen sam pričvrstio radi samoosiguranja. Treba napomenuti i to, da je uže bilo staro i, kako smo kasnije utvrdili, natrulo. Dužina

Šljeme — U lijevoj stijeni Komenove jaruge.

Foto: D. Krotin

slobodnog pada do pušnica užeta je, po kasnjem proučavanju, mogla biti oko 8 metara, a to nam kazuje da bi sa dobrim užetom pad morao biti zadržan, pogotovo kada je drugi penjač imao dobro osiguravalište sa dva solidno zabijena klina. Tijelo Komena nađeno je sutradan na dnu jaruge, a Pintarić je još istog dana bio izvučen iz stijene potpuno rastrojen i živčano slomljen.

Istoga dana, 29. VIII. 1949. god., krenuo je po istom zadatku Dušan Krotin sa početnikom Jurjem Vadžićem. Ovaj drugi navez ušao je u stijenu oko 400 metara lijevo od Komenova. Želja za

ljepšim usponom odvela ih je opet smjerom različitim od Rakoševa, premda su ulazi u stijenu ovog naveza i smjera Rakoševa bili vrlo blizu. Navez Krotin-Vadžić nailazio je na veliku raznolikost u stijeni i izvanredno teška mjesta gdje je bilo potrebno primijeniti visoko-penjačku tehniku i to Dülferovo priječeđe glatkih ploča i penjanje zamkama. Međutim ovaj smjer ipak ne daje veliki užitak penjaču, pošto je linija uspona dosta izlomljena i tek pri kraju dobiva pravi oblik.

Ova tri uspona izvršena su godine 1949. od kojih su se mogli priznati ipak samo oni koji su ispenjani do kraja. No 1950. godine na Durmitor polazi ekipa koja postavlja spomen ploču na ulazu u Komenovu jarugu. Dana 12. IX. 1950. god. ponavlja Komenov smjer navez Zvone Blažina i Drago Belačić i dovršavaju ga. Smjer dobiva naziv po nadimku Josipa Komena: »Bebijev smjer«. Ovoga puta penjalo se sa jednim bivakom na polici u sredini stijene, gdje je ostavljena limena kutija sa upisima. Tokom penjanja pronađena je i jedna papuča za penjanje pok. Komena, koju mu je stijena skinula sa noge prilikom pada.

Dana 12. IX. 1950. god. oko 150 metara lijevo od smjera spomenutog ranije pod navezom Krotin-Vadžić, penju Dušan Krotin i Ervin Hanzer jednim srednje teškim smjerom, u kojem nailaze i na nekoliko teških mjesta. I u ovom dijelu stijene nailaze na veoma glatke ploče i veoma krušljive detalje. Ovaj im smjer služi kao neki trening da bi sutradan otišli u Komenovu jarugu.

Dana 13. IX. 1950. penju Krotin-Hanzer lijevu stranu Komenove jaruge za razliku od »Bebijeva smjera« koji ide desnom stranom. Tom prilikom nailaze na izvanredno teška mjesta i skoro kroz čitav uspon služe se umjetnim osiguranjem. Ovaj uspon koriste za pregled čitavog »Bebijevog smjera«, pokušavajući da naprave rekonstrukciju pada, te snimaju detalj sa koga se prepostavlja da je morao pasti pok. Komen. Sam po sebi smjer lijeve strane jaruge je vrlo lijep i svakako zaslужuje da ga posjete mnogi alpinisti.

TEHNIČKI OPISI:

I. smjer: Rakoš E. — Radović M. (vidi: »Naše planine« god. 1949., strana 348. II.).

II. smjer: Krotin D. — Vadžić J. (vidi: »Naše planine« god. 1949. strana 348 I.).

III. smjer: Krotin D. — Hanzer E.

Ulez u stijenu kod najizrazitijeg jezika koji zadire u točilo. Ravno gore do male jaruge (80 m). Zatim desno gore do početka nagnute glatke police. Po polici lijevo gore do njenoga kraja (oko 100 m) koji svršava malom sipinom. Od sipine gore po neizrazitim kaminima (više mogućnosti). Zatim priječnica u lijevo, pa potom gore na greben.

Stijena krušljiva.

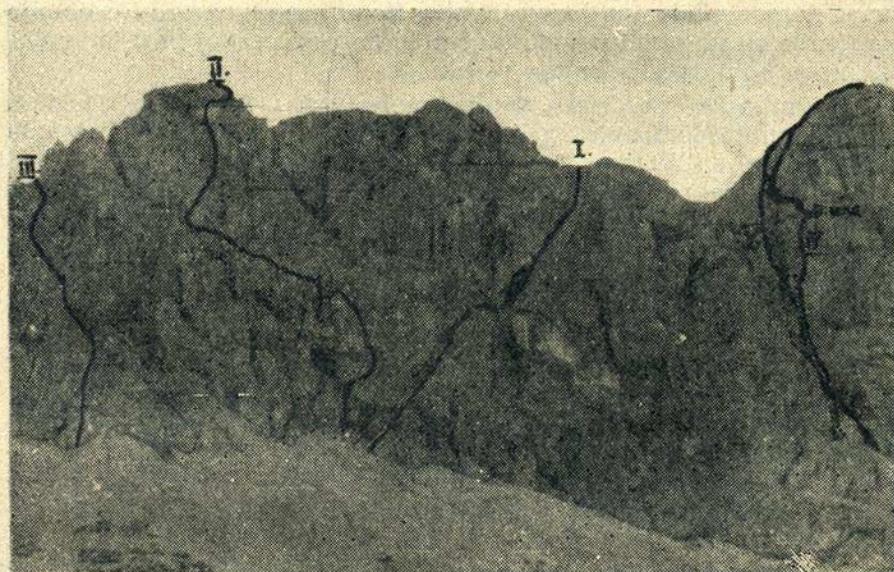
Prvi uspon izvršen 12. IX. 1950. god. u navezu Dušan Krotin i Ervin Hanzer. Penjalo se 2 sata. Ocjena smjera između lakog i teškog (2—3).

IV. smjer: Blažina Z. — Belačić D., nazvan »Bebijev smjer«.

Ulez u stijenu je na mjestu gdje točilo dostiže svoju najvišu točku tvo-reći oblik lijevka. Po terenu koji ima oblik centralnog stupnja lagano gore do police (sa desne strane ispravni široki žlijeb). Preko neizrazitog trbuha (6 m) gore na polici (klin). Zatim u mali glatki uspravni žlijeb crvene boje,

pa u jarugu po sitnom kamenju gore do najviše točke jaruge. Odavde desno od centralnog kamina okomito gore po razbitom žlijebu (vrlo teško i vanredno eksponirano). Dalje okomito gore desno od glatkih ploča (krušljivo). Dalje na široku policu (bivak). Od police 15 m u lijevo, zatim u kamin i po njemu gore. Dalje po plitkom žlijebu gore do kamina oko 3 m širokog (Bebijevi klinovi). Odatle priećnicom u lijevo preko glatke strme ploče do lijeve strane kamina. Izvanredno teški prevjes (klin). Po okomitoj stijeni dalje gore do police. Odatle lako na vrh.

Prvi uspon izvršen 12.—13. IX. 1950. god. u navezu Zvone Blažina i Drage Belačić. Vrijeme penjanja sa bivakom 18 sati. Od toga 7 sati inten-

Smjerovi uspona na Šljeme

zivnog penjanja. Visina stijene oko 300 metara. Ocjena smjera između vrlo teškog i izvanredno teškog (4—5). Stijena povremeno krušljiva.

V. smjer: Krotin D. — Hanzer E. U lijevoj stijeni Komenove jaruge.

Ulaz u stijenu kao kod IV. smjera do jaruge. Sa lijeve strane jaruge vide se 2 neizrazita žlijeba. Prvi je širok ali se zatvara, a drugi ima oblik isprane stijene. Po drugom gore do šire police. Od police dalje po žlijebu do stropa. Zatim desno 2 m, pa lijevo koso gore (oko 6 metara). Priećnica u lijevo (6 m), zatim gore do uglavljenog oštrog kamena. Preko njega gore i koso do glatke ploče koja se obide sa desna na lijevo do police. Od police po žlijebu gore do uskog prevjesnog kamina. Priećnica u desno 5 m, pa onda gore kroz kamin do rupe. Iz rupe lijevo gore 10 m, pa desno po lagatom terenu do vrha.

Stijena naizmjenično krušljiva i glatka. Eksponirano. Osiguravanje malom umjetno. Za penjanje upotrebljeno je 11 klinova. Prvi uspon izvršen 13. IX. 1950. god. u navezu Dušan Krotin i Ervin Hanzer. Penjano 4,30 sati. Ocjena smjera vrlo teško (4).

Koje životinje susrećemo u Alpama

U najstarije doba naše zemlje, pred milijune godina, prostirala se na prostoru današnjih Alpa golema masa mora. Ta je masa vode nestajala tijekom vremena, a raznim zemljinim trzajima i poremetnjama uzdigli su se lanci Alpa. Tada je započeo drugačiji život, nego što je dotada vladao na tom prostoru. Zemljina revolucija i evolucija izmijenile su ne samo površinu zemlje, nego su na toj površini stvorile nove klimatske i životne prilike.

Klima Alpa ima neke svoje posebne crte. Dizanjem u visinu stvoreni su naročiti uvjeti za razvitak flore i faune. Proljeće nastupa mnogo kasnije. Temperatura zraka pada sa visinom, a intenzivnost sunčevih zraka na visini je veća. Vjetrovi imaju svoj određen pravac: danju duvaju iz dolina prema vrhovima, a noću obratno. Zrak i zemlja brzo se ugriju i ohlađe. Ogromne mase snijega koje leže mjesecima u alpskim predjelima djeluju na bilje i životinje, koje su se prema tome selektirale. Vlage na visini nema mnogo ili je vrlo promjenljiva, jer voda koja dolazi brzo otječe u dojinu radi nagiba reljefa i strukture tla. Niska temperatura uvjetuje smrzavanje vode, a smrznuta voda ima isti učinak kao i suša. Tla su plitka i nisu u stanju zadržati veće količine vode, pa je stoga oskuđica vode jedan od glavnih faktora u životu bilja i životinja. Osim toga voda je i rezervoar topline, t. j. čuva zemlju od prevelikog hlađenja i prevelikog zagrijavanja. Uvezši sve to u obzir, možemo si stvoriti sliku naročitog biljnog i životinjskog svijeta u Alpama.

U planinskim predjelima nailazimo na životinje i biljke koje su naši nizinski oblici, prilagođeni visinskim uslovima života. U alpskom pojasu nalazimo osim toga još i oblike koji su za vrijeme ledenog doba živjeli u našim krajevima. Povlačenjem ledenjaka prema sjeveru, povlačile su se i životinje, ali neke od njih ostale su na mjestima, koja odgovaraju njihovom dotadanjem životu, povukle su se u visine Alpa i zadržale sve do danas. To su t. zv. glacijalni relikti.

*

Zvijezde su se već pogasile. Potok u daljini šumi glasnije. Na istoku bliјedi nebo, na kojem je kao stado ovaca posuto nešto oblaka. U dolinama se počinju kidati magle. Alpski vrhovi niču iz mlječnog mora, dok laci vjetrić mirisom smole razblažuje hladni jutarnji zrak. Pluk, pluk... pluk, odzvanja jedva čujno u rano proljetno jutro kovinasti glas tetrijeba po pobočjima planina. Svuda u šumi svečana tišina; ostali šumski stanovnici još spavaju. Opet: pluk, pluk. Tišina. »Gdje ste kokoške drage! Ne čujete li kako zvoni moja ljubavna pjesma?«... Već su ga obasjali i prvi traci sunca. Ljutit šeće po grani, grabi kljunom mlade pupoljčice, trga ih i baca. Nakonstrušena perja, spuštenih krila, raširena repa u krug, kriveći vrat počinje opet pjevanjem, koje izgleda kao čurlikanje završeno

kratkim pljuskom. Zatim slijedi zanimljivo brušenje, t. j. zvuci slični onima, koje čujemo kad kosac brusi kosu. Pritom se vrti na grani i nemirno uzdiže noge. Pjeva o proljeću, o ljubavi — ljubavi koja ga osljepljuje, da ne vidi i ne čuje ništa. Ta ljubavna pjesma donosi mu često i smrt, jer u tim trenucima približuju se lovci toj inače veoma plahojoj ptici i jednim hitcem raznesu mu vruće srce.

To je *veliki tetrojeb*, koji naraste u duljinu do 1 m, a težak je do 7 kg. Rep mu se sastoji iz 18 crnih pera ispruganih bijelo. Prsa mu se prelijevaju u kovno-zelenoj boji, dok su mu glava i vrat tamniji. Veliki tetrojeb boravi preko dana na mahovinastom travnatom tlu šume, gdje se hrani borovnicom, travom, sjemenjem, lišćem — kao i naše domaće koke. Neobično voli mjesto u šumi, gdje uz gusti šiprag dolazi i mali proplanak sa bistrom vodom. Na svaki najmanji šum sakrije se i pritaji u šipražu. Kad leti, smiješno ga je vidjeti, kako nespretno i sa mnogo buke maše krilima. Noć provodi odijeljeno od ženki na granama drveća. Ženke prave gnijezda po tlu na skrovitim mjestima, gdje snesu po nekoliko jaja. Lov na ženke je zabranjen, a pijetlovi se love samo za vrijeme parenja.

Šume su pune raznih ptica. Svojim zvonkim pjevanjem zabavlja nas od jutra do mraka poznata nam *zeba*. *Krstokljun* je dobio ime po unakrštenome kljunu, kojim vrlo spretno vadi sjemenke iz češera crnogorice. Gnijezdi se i zimi na mjestima koja su granjem zaštićena od snijega. Mužjaci su živo crvene boje, dok je ženka sivkasto zelena.

Sjenica tamani mnogo kukce i dlakave gusjenice po našim šumama, pa je stoga vrlo korisna. Perje joj je zelenkasto, a na glavi i prsima ima crnu prugu. Gnijezdi se u dupljima. Njezin varijetet je *plavetna sjenica*, plava po glavi, krilima i repu. *Jelova sjenica* živi samo u jelovim šumama. Glava i vrat su joj tamni; sa gornje strane tijela je sivkasta, a sa donje bjelkasta. Vrlo je korisna, jer tamani štetne kukce. *Žutoglavi kraljić* je naša najmanja ptica. Naraste svega 9 cm, a boravi samo u crnogoričnim šumama. Sa ledne strane je zelenkasto smeđ, sa donje sivkast, dok mu je tjeme obojeno lijepom žutom bojom po čemu je i dobio ime.

U grupu škodljivaca naših šuma spada *šojka* ili *šoja*, ptica koja naraste do 34 cm. Crvenkaste je boje, a po krilima išarana crnim, plavim i bijelim prugama. Dugo perje na glavi izgleda joj kao kukma. To je pravi šumski razbojnik, koji progomi male ptičice, oponaša njihove glasove da ih primami, te ih tako ugrabi. Taj zlotvor traži čak i gnijezda tih ptičica da im ispije jaja. K njoj se pridružuje po svojim zlim djelima *šarena kreja*; ona također pljačka tuđa gnijezda, a hrani se i raznim plodovima. Prepoznajemo je po perju zatvoreno smeđe boje posutom bijelim pjegama.

Golubi i *grlice* ugodno guču po šumama cijeli dan. Mala zelenkasta ptičica *šiljatog kljunčića*, *zelenčica*, ugodno nam pjevuka, a gnijezdi se na crnogorici.

U proljeće šumom odzvanja zvučni: ku-ku. To neumorno pjevaju sive *kukavice*, taj izuzetak među pticama. Svatko je čuje, ali je vrlo teško opazi, jer je plaha i nemirna ptica. Onaj, koji uspije da dobro oponaša kukanje, može je potaknuti da mu se odazove. Ženka nese jaja u gnijezda drugih pjevica, te je poznato oko 160 vrsta

ptica u čija gnijezda nese kukavica svoja jaja. Dakle to je jedna vrsta parazitizma. Majka se ne brine za potomstvo, već ga prepušta drugim pticama na brigu. Iz jajeta se razvije mladi uljez, koji ubrzo preraste svoje sustanare u gnijezdu i izgura ih napolje. Interesantan je nagon hranjenja mlađih kod tih malih ptičica, koje sa toliko požrtvovnosti donose po cijeli dan hranu za nezasitni kljun mladog kukavičića. No njihov nagon ide još i dalje: kad mlađa kukavica izleti iz gnijezda, stalno je prate u lijetu sa grane na granu pazeci pritom da joj se što ne dogodi. Kukavica još neko vrijeme leti oko svoje postojbine i jednog dana odleti da se više ne vratí u gnijezdo svojih malih hranitelja. Poslije takve male ptičice progone kukavicu gdje god je stignu, kao da se žele osvetiti za nanesenu uvređu i prevaru. Kukavicu smatramo korisnom pticom, jer tamani štetne dlakave gusjenice, koje malo koja ptica jede.

Katkada začujemo i neko kuckanje po stablima iznad naših glava. To žune svojim dugačkim i čvrstim kljunom ljušte koru sa stabala tražeći pod njom kulkčice i ličinke, koje svojim ljepljivim jezikom hvataju i jedu. Žuna je zelenkaste ili crne boje sa crvenom kapicom na glavi. Boravi u mirnim gorskim šumama. U trulom stablu izdubi gnijezdo u kojem othrani mlađe. Žune lete vrlo slabo, ali se zato odlično penju uz stabla, pri čemu im pomaže kratak rep kojim se odupiru. Pandasti prsti okrenuti su dva prema naprijed i dva prema nazad. Preko zime žuna ostaje u našim krajevima. Da bi zimi došla do hrane, raskopava kljunom mravinjake i ljepljivim jezikom hvata mrave.

Vjeverice, voluharice, rovke i puhove naći ćemo posvuda u ovim šumama predalpskog pojasa, a često susrećemo i plahe vitkonoge srne, koje pasu po proplancima i brste lišće, a zimi dok nema te hrane, glođu koru sa drveća. Ljeti žive u porodicama, a zimi se skupe u stada.

Od brojnih vrsta mrava u ovim šumama najčešći su smeđi mravi, koji grade svoje mravinjake od smrekovih iglica, koji dosegnu kataloga i visinu od 1 metar.

Po šumskom tlu nalazimo razne puževe, žabe, daždevnjake, kukce i ličinke tih kukaca. Leptiri danji i noćni lete po šumama i vrše sa kukcima opršivanje cvjetova šumskog bilja. Neki od tih kukaca su veliki štetočinje i opasni za naše šume, kao na primjer: *smrekov potkornjak*. To je sićušni kornjaš valjkasta tijela. Ženka pod korom stabala izgriza hodnike u koje snese jaja. Iz jajeta se razviju ličinke, koje kako rastu tako grizu dalje svoje hodnike koji postaju sve širi. Napokon se ličinke zakukulje i iz njih se razviju potkornjaci koji pregrizaju koru drveta i izlaze napolje. Koliko puta smo skinuli suhu koru sa kakvog debla i vidjeli ornamente koje su izdubili ovih štetočinje naših šuma!

Drugi štetočinja je *smrekova pipa* koja izgriza koru, te pupove i mlađice borova i smreka koji od toga ugibaju. Valjkasto joj je tijelo smeđe boje, posuto bijelim točkicama, a glava se produljila u rilce. Njene ličinke žive u suhim korijenima starih panjeva. Uništavanju crnogoričnih šuma pridružuje se i *smrekov prelac*, leptir čije gusjenice pobrste cvjetove i iglice mlađih borovih šuma.

Sumske ose, muhe, mušice, šiškarice, trčkovi, zujci, grobari, kriješnice, bumbari i t. d., sve su to česti kukci u šumama naših Alpa.

Rastanimo se sada od mirisavih šuma četinara i podimo u visokoalpsko područje. Ono nastupa na granici šume, a sastoji se od klekovine, borovnice, brusnice, slečeva i drugih sitnih grmića visokoalpskog područja. Životinje toga područja su uglavnom biljožderi. Ovdje je temperatura za razliku od šumskog pojasa vrlo niska, te su se životinje gradom tijela prilagodile hladnoći. Takve životinje slične su onima na dalekom sjeveru. Vrijedno je spomenuti, da u našim Alpama ima već naprijed spomenutih glacijalnih relikata.

Svim posjetiocima visokog gorja poznata je *divokoza* koja dopire u visine sve do granice vječnog snijega. To je preživač taho-prstaš sa šupljim rogom, koji je pri vrhu savinut prema natrag. Tijelo joj pokriva gusto krvno svijetlosmeđe boje, koja zimi prelazi u sve tamniju i konačno gotovo u crnu. Od ušiju preko očiju do gubice vuče joj se tamna pruga. Zimi joj na leđima izrastu dlake čak do 20 cm duge, koje lovci smatraju naročitim lovačkim trofejem i nazivaju ga »*divokozina brada*«.

Divokoza naraste u visinu do 75 cm. Kod polaganog hoda čini nam se vrlo tromom i nespretnom životinjom, ali kad je gledamo u trku, skokovima i penjanju nema ljepše slike. Kad se penje po strmim liticama ne sruši ni jedan kamičak, te bi joj mnogi alpinisti mogli zavidjeti na spretnosti. Živi u stadima po 20—30 komada, a viđamo ih i pojedinačno. To su stari mužjaci, koji se pridružuju stadiu samo za vrijeme parenja. Na čelu stada nalazi se stara ženka, koja stado predvodi. Na svaki sumnjivi tresak ili šušanj ona zvizdakom i udarcem prednje noge o tlo upozori stado na opasnost, a prestrašeno stado na to strelovito nagne u bijeg. Ovako prestrašena *divokoza* može skočiti 6 do 7 metara u daljinu. Gonjena u bijegu, ako dođe do okomite stijene, spušta se po njoj bez krvmanja. Interesantan je tada položaj i stav njena tijela. Glavu zabaci što je više moguće prema natrag, a zadnjim se nogama upire o stijenu da smanji brzinu i ublaži pad. Ne plaši se ni skoka u dubinu od 12 do 16 metara. *Divokoze* su neobično oprezne na ledenjacima kod novo napadalog snijega. Oprezno prelaze pukotine i traže sigurnija mjesta kod prelaženja ledenjaka. Neki autori pričaju i o sanjkanju *divokoze*: vidjeli su, kako se *divokoze* čućeći spuštaju po snježnim padinama. Gdjekada cijeli oblak snježne prašine zavije stado, koje juri u dubinu.

Kao hrana služi *divokozi* ljeti sočna planinska trava, pupoljci i mlado lišće. Preko ljeta se ugoje i tako ugojene dočekaju hladnu zimu, kada se moraju zadovoljiti samo travom koja viri ispod snijega, mahovinom, lišajevima i pupoljcima crnogorice. Mnoge poginu zimi od gladi. Pare se koncem mjeseca studenog i početkom prosinca. U to vrijeme izlučuju mužjaci vrlo jak smrad, koji izlazi iz žlijezda na tjemenu iza rogova. Ženka nosi u utrobi 1—2 mlada 6 mjeseci. Vrlo rijetko pruži nam se prilika vidjeti ženku sa mla-

dima kako se za lijepih dana sunčaju i igraju po skrovitim i uskim policama stijena. Mladi ubrzo nauče svu spretnost i okretnost roditelja.

Divokoza je predmet mnogih narodnih priča, pjesama i bajki ne samo kod nas nego i kod ostalih naroda alpskog područja. (Otuda i imena: Zlatorogove police, Zlatorogove steze; bajka kaže da iz Zlatorogove krvi izrastaju triglavске ruže i t. d.).

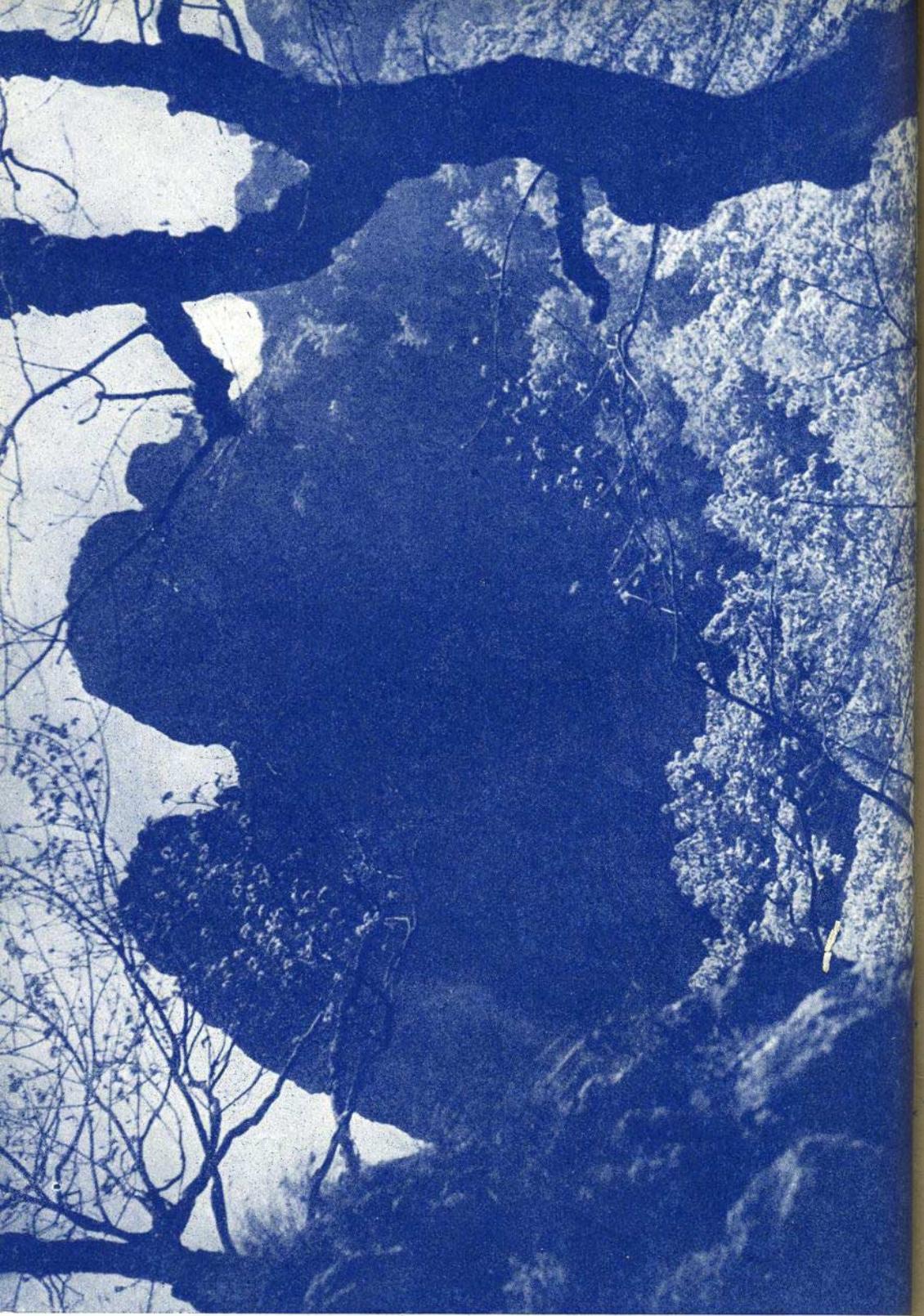
Osobita alpska rijetkost je *alpski kozorog*. Nešto je veći od divokoze, a kad ga promatramo, daje utisak snage i izdržljivosti. U oči upadaju vrlo lijepi do metar dugi rogovi mužjaka, koji su snažni i kvrgavi. Sprijeda su široki a prema vrhovima se suzuju i savijaju natrag u lijepom luku. Ženkā ima robove kao naša obična koza. Oštra i gruba dlaka, koja pokriva tijelo kozoroga, žućkasto-sive je boje. Zimi je dulja, a ljeti kraća. Starim mužjacima naraste i bradica duga do 5 cm. Rep mu je dug 13 cm. Hrani se isto kao i divokoza. Ženke i mladi žive u nižim predjelima Alpa, dok mužjaci borave u višim predjelima. Da bi otvrđnuli i postali otporni, izlažu se kao »živi stupovi« hladnoći i olujama. Dogodi se katkada da im se pritom vrhovi ušaka smrznu i otpadnu. Kozorog odlično trči po liticama i po kamenju. Začduje nas kakvom lakoćom i brzinom se penje po stijenama. Svaka i najmanja izbočina, raspuklina ili rupica njemu odlično posluži kao stepenica.

Pare se u mjesecu prosincu i početkom siječnja. U to vrijeme traže se jaki mužjaci, da se bore međusobno za ženku. Zanimljivi su prizori te borbe: partneri se udaraju rogovima takvom žestinom da sve pršti kod udarca. Pritom skaču i uspinju se na stražnje noge, da bi udar glave o glavu bio što jači. Jedan od njih mora podleći, a pobjednik dobiva ženku. Snažni robovi mužjaka služe mu i kod pada. Kada počinje padati, savine glavu prema dolje, a dočekuje se na robove. To je naročito često kod mužjaka koji su vrlo živi i obiljesni, dok su ženke mirnije, te je stoga razumljiva razlika u rogovima. U ljetnim mjesecima, obično u srpnju, izlegu se mladi koji su stalno u pratinji majke sve dok ne odrastu i postanu sposobni za samostalnu borbu za život.

Nekada je kozorog boravio na cijelom području Alpa, a naročito mnogo ga je bilo u Švajcarskoj. Tokom decenija bio je stalno istrebljivan, tako da je danas postao velika rijetkost. Za vrijeme starih Rimljana hvatali su na stotine kozoroga i dovodili u arene Rima. Već u 15. stoljeću bili su kozorozi rijetkost u Švajcarskoj. Danas živi kozorog još u malom broju u alpskim lancima Mont Blanca, Monte Rossa i Piemonta, gdje je strogo zakonom zaštićen da ga divlji lovci posve ne istrebe. U našoj zemlji živi nekoliko primjeraka u Karavankama kod Sv. Ane ispod Ljubelja. Ovu zbilja rijetku životinju treba čuvati da i kod nas ne doživi potpuno istrebljenje.

Zimi, prolazeći snijegom pokritim alpskim predjelima, tu i tamo će iz kakve rupe u snijegu iskočiti plašljivi bijeli *alpski zec*. Gusto krvzno mu je zimi potpuno bijelo, samo su vrhovi ušiju crni. Ljeti mu je krvzno smeđe boje te je tako dobro prilagođen okolini. Hrani

Proljetno jutro pod Klečicom

Foto: B. Heneberg

se biljem koje pronalazi među kamenjem i klekovinom. Boravi na visini od 1300 metara na više, a u Triglavskom gorju dopire i do najvećih visina. U inozemnim Alpama našli su ga na visini i od 3700 m.

Tamo gdje počinje granica snijega nalazi se plašljivi *alpski svizac*. Kako se snježna granica uzdiže ili pada, tako i on mijenja svoje boravište. To je glodavac dug sa repom pola metra (rep 11 cm). Krzno mu je odozgo sivo, a odozdo prelazi u crvenkastožuto. Za vrijeme ljeta pašu sočnu planinsku travu po najvišim liva-dicama i proplancima. Vrlo teško ih je vidjeti, jer su neobično oprezni. Na svaki i najmanji sumnjivi šušanj nestaju po rupama među kamenjem. Interesantan je njihov znak za opasnost: jedan iz grupe svizaca ispusti duboki zvižduk, našto mu drugi isto tako odgovore i mahom ih nestane. Oni žive u porodicama. Preko ljeta se dobro hrane i ugojeni dočekaju zimu. U jesen svaka porodica iskopa rov u zemlji gdje će prezimeti. Rovovi su dugi do 10 metara, a završavaju prostranom rupom. Pošto su se dobro smjestili u rupama zatrpuju otvore zemljom, kamenjem i sijenom, da bi bili zaštićeni od vremenskih nepogoda. Gusto krzno i sloj rezervne masti štiti ih od zime. Mast troše na ishranu, te se u proljeće izvuku svizci gladni i mršavi iz svojih stanova. Ubrzo utaže glad sočnim alpskim biljem.

Zerdav ili *hermelin* progoni i kolje zečeve, manje sisavce, ptice i grabi ptičja jaja. Ljeti boravi u nižem šumskom pojusu i tada mu je krzno smeđe, a vrh repa ostaje crn. Taj gorski razbojnik srođan je našoj običnoj *lasici*. Lovci ga progone radi njegova skupocjenog krzna. U Alpama nalazimo srodnika naše obične voluharice, — to je *alpska voluharica*. U nekim Alpama boravi ona i na visinama do 4000 metara. Jedan od najmanjih sisavaca je svačakao *alpska rovka*. Duga je svega 6 cm od toga otpada na rep 2,5 cm. Izgledom sliči na maloga miša. Iako vrlo mala, potamani mnogo kukaca, jer je vrlo proždrljiva. Na mjestima gdje žive rovke, osjeća se miris po mošku, koje one izlučuju iz žlijezda.

Od ptica visokoalpskog područja možemo naići na *alpinsku bijelku* (*lagopus mutus*). To je kokoš veličine naše domaće kokoši. Ljeti joj je perje smeđe, samo po krilima ima nekoliko bijelih pera. Zimi je potpuno bijela. Hrani se kao i sve kokoši: sjemenkama, bobicama, kučkima, ličinkama, pupoljcima i t. d. Zimi izdube pod snijegom rovove po kojima traži hranu koja je zimi rijetka. *Snježna zeba* prebiva po najvišim predjelima Alpa gdje po policama i visokim proplancima traži hranu. Naraste do 20 cm; kljun joj je kratak i čvrst. Tamnosmeđe je boje, koja na prsim prelazi u sivo, a krila su joj bijela. Zimi, kad zapadne visoki snijeg, spušta se do snježne granice i u niže predjele.

Oko najviših stijena veselo obligeće i vještvo puže *brzelj zidarčac*. Slovenci ga zovu skalni plezalec, što odgovara njegovom načinu kretnja po stijenama. Gniježdi se u udubinama stijena. Po leđima je sivkast, a po krilima ta sivkasta boja prelazi u žarko crvenu. Uz gorske potoke i potočiće gniježdzi se *brljak obični*. Ta je ptica, sa repom duljine 26 cm, po leđima tamna, a po prsim svjetlo ili bijelo

obojena. Hrani se raznim vodenim životinjicama, pa ga vidimo kako neumorno trči po dnu plitkih alpskih brzica tražeći hranu. Čak i zimi razveseljuje monotonu krajinu svojim trčkanjem po potočićima, ako nisu zamrznuti.

Osim ovih gore spomenutih tipičnih oblika u visokoalpsko područje dolijeću za vrijeme ljeta i mnoge ptice nižeg šumskog pojasa, tako da je ptičji svijet po vrstama bogatiji.

U vodama visokoalpskog područja broj životinjskih vrsta opada sa visinom. Prilike u vodi postaju sve specifičnije, a prema njima se i svi stanovnici tih voda prilagođuju. Od riba svima je poznata *pastrva*, koja spada u glacijalne relikte. Brzo i okretno pliva hvatajući malene ribice, račice, ličinke vodenih kukaca, žabe, puževe i t. d. Vrlo je proždrljiva pa je često vidimo kako poskoči iz vode za kakvim kukcem. U našim gorskim potočićima naraste do 40 cm, a bude teška do 1 kg. U jezerima naraste i veća. Prepoznajemo je po tome što je po ledima tamna, a bokovi su joj crvenkasti. Ženke odlažu zimi jaja u brzice. Iz jaja se razviju mlađe pastrve. Ribići je love radi tečna i vrlo ukusna mesa. Mnogi je zamjenjuju sa vrlo hitrim grabežljivcem koji naraste do 30 cm. To je *lipen*, neprijatelj pastrva. Ako lipen nađe na pastrvinu jaja ili mlađe pastrve, pojede ih. Taj grabež pastrve užvraćaju. Uništavanju pastrvinih jaja pridružuje se i peš. To je mala ribica, veličine oko 10 cm. Interesantna je njihova briga za potomstvo: ženka srušta jaja u rupice među kamenjem, a mužjak ih ljubomorno čuva. Za 4—5 tjedana iz jaja se razviju mlađe ribice.

Po pličacima vidimo *rakušce* koji plivaju sa svojim člančanim nogama kao da skaču. Plosnatog su tijela, a narastu do 1 cm. Hrana im je vodeno bilje, a oni sami služe opet kao hrana ostalim vodenim stanovnicima. U brzicama opažamo kod pažljivog promatranje razne ličinke vodenjaka, voden-cvijeta, vretenaca i tulara, čije ličinke su izgradile tuljce iz vrlo sitnih vapnenih kamenčića.

U glečerskim potočićima i u najhladnijim vodama izvora živi maleni crvić potpuno crne boje. To je *alpinska puzavica* duga svega 15 mm. Ona je također glacijalni relikt.

Iz ribolikih predaka razvile su se prve kopnene životinje, kičmenjaci, koji žive na zemlji, ali su mnogo ovisni od vode (sobito u razvoju) pa ih zato zovemo jednim imenom vodozemci. Zainteresirat ćemo se ovdje sa alpskim oblicima:

Crni daždevnjak, manji je od dobro poznatog običnog daždevnjaka kojega nalazimo za vrijeme kišnih dana u svim šumama naše planinske okolice. Crni daždevnjak dopire do 2700 metara visine, ali možemo ga naći već na 850 metara nadmorske visine. U nižim predjelima ga ne nalazimo. Ženka rađa samo 2 mlađe 5 cm dugačka, koji su potpuno samostalni u hranjenju. Preobrazba se vrši u utrobi ženke, a traje 3 godine. To je primjer prilagođenja organizma okolini. Preobrazba vodozemaca u nizini vrši se izvan tijela ženke i traje jednu godinu.

Jedan od najljepših vodozemaca je *planinski vodenjak*. Naročito je lijepo »svadbeno ruho« mužjaka: leđa su mu prekrasne modre

boje koja sa strane prelazi u sve svijetliju. Po trbuhu mu sijeva krasna vatrencrvena boja. Rep mu je išaran sa strane nizom modrih pruga. Ženka je malo veća od mužjaka, a naraste do 10 cm.

Žaba, obična gubavica, neugledne boje i zdepasta tijela dolazi do visine 2200 metara. Tijelo joj je posuto krupnim bradavicama, što je čini još ružnjom. Naći ćemo je u vlažnim mjestima, jer voli vlagu. Vлага i služave žljezde u koži sprečavaju sušenje, što bi značilo za nju smrt, jer ona kao i svi vodozemci diše na kožu i pluća. Ženka odlaze jaja u vodu u vrpcama katkada i do 5 metara dugim. Danju se sakriva po rupama, a noću lovi kukce, crve i puževe.

Do 3000 metara visine u nekim Alpama boravi *smeđa hrženica*. Radi velike hladnoće njena preobrazba mjesto jedne, traje dvije godine. Naša lijepa *zelena gatalinka* dolazi i u hladne predjele do 2200 metara nadmorske visine.

Gmazovi, koji žive na ovakvima visinama svi su živototni osim bjelouške. Oni ne nose jaja među kamenje kao nizinski oblici prepustajući ih sunčevoj toplini, već se razvoj vrši u utrobi ženke. *Bjelouška* dopire samo do 1650 m, *sljepići* do 2000 m, *planinske gušterice* 1500 m i *riđovke* do 2000 m. Od puževa naći ćemo u tom području prpolje, vinogradnjake i druge, ali tipični oblici su *zaklopnice* (*Clausiliae*). Kućica im je u obliku vretena, duga 10 mm, a široka 2 mm. Naći ćemo ih priljepljene na drveću i na stijenama obraslim mahovinom. Otvor kućice mogu zatvoriti malim poklopčićem po čemu su dobile ime.

Još manji pužići su *vitrine* ili staklasti pužići. Kućica im je duga 6—7 mm, široka 4—5 mm, a visoka 2—3 mm. Izgledaju kao da su načinjeni od prozirnog stakla žućkastozelene boje. Žive na hladnim i vlažnim mjestima i uz rubove ledenjaka.

Kidanjem leda u proljeće sele se *ogrci* (*paludine*) — školjkaši koji rađaju žive mlade. Njima ne škodi ni ako se zamrznu u ledu, pa kada nastupe povoljnije prilike, nastave normalnim životom. Sa ledom se razmnažaju i šire po velikim površinama.

Na našem najvećem ledenjaku — triglavskom ledenjaku — pojave se katkada velike crne mrlje kao da je netko posipao mnogo čađe. To je u silnim količinama razmnožen *ledni skokun*, najjednostavniji beskrilni kukac. Velik je svega 2,5 mm. Tijelo mu je crno, a reflektira zelenim sjajem. U Alpama izvan naše zemlje nalaze ga i u visini 3800 m nad morem.

Ostali kukci visokoalpskog područja su također izmijenjeni po gradi tijela i obliku. Veliki broj vrsta obrastao je dlačicama koje ih štite od hladnoće. Boja im je tamna, a mijenja se sa visinom. Neki oblici, koji su u nižim predjelima lijepih vatrencrvenih boja, gube postepeno sa visinom te žarke boje, koja prelazi u sve tamniju i konačno u crnu. (Crna boja upija mnogo toplinskih zraka). Lijep primjer za to je *zlatnica*: njena vatrencrvena boja postaje konačno crna. Oblici koji u nižim predjelima za vrijeme ljeta daju 2 do 3 pokoljenja u ovom području daju samo jedno. Mnogi kukci se ovdje sakrivaju među kamenjem i po rupama, pa su im krila kao nepotrebna reducirana.

Od leptira česti su i poznati: *apoloni* (zakonom zaštićeni), *bijelci*, *sedefice*, *mračnici*, *sovice* i *medonjice*. Bumbari tu tamni i dlakavi. Na divokozi parazitira muha *divokozja ušara*.

Po tlu vidimo razne trčkove, zlatnice, stonoge, lažipauke i druge. Muhe i mušice prate nas i u ovim visokim predjelima, podsjećajući nas da i one postoje.

*

Oprostimo se sada od naših velikih i malih znanaca i krenimo opet u dolinu i ne zaboravimo ih. Neka nam ovaj mali pregled po fauni naših Alpa posluži kao podstrek za dalje promatranje i uočavanje životinjskih vrsta u Alpama.

Ne zaboravimo također, da u brojnim drugim planinskim područjima naše domovine ima još čitav niz drugih životinja, velike i male divljači, zvjeradi i ptica, zmija i drugih stanovnika, koji su danas u pravim Alpama već izumrli ili nikada nisu ni živjeli. Zbog toga, kad god idemo u planinu, nastojmo upoznati naš životinjski svijet, koji je toliko vrijedan i zanimljiv, pa ćemo time znati još bolje cijeniti prirodna bogatstva naše zemlje.

Dr. Oto Opitz:

Uspomene sa Šatora

Peuljski poljar

»Kad dođete gore na Šator«, — govorio nam je peuljski poljar Galić, kojega smo sreli pješačeći iz Bosanskog Grahova u Grkovce, — »kad dođete gore, vidjet ćete veliko jezero, u koje se salijeva osamnaest voda. Krasno je to jezero — imao je običaj da svemu i svačemu govori krasno — na koje čobani pred mrak dogone ovce, da ih napoje, pa iza ovaca ostane bezbeli grozna nečist, ali noću dolaze vile, pa očiste sve obale, a onda povedu kolo.«

Narod zove to jezero Gavanovim jezerom, jer je nekada kô đu ja tu živio u jednom krasnom čardaku neki gavan, koji je kasnije propao. Još se i danas vidi negdje usred jezera veliki bijeli kamen, na kojem je on sjedio i, kô bajagi, odmarao se od velikog posla«.

Tako nam je Galić u nekoliko rečenica opisao krasote i znamenitosti Šatora. Bio je to čovjek od 50 godina, prosijedih velikih brkova, opaljena zdrava lica i vlažnih plavih očiju. Težak i debeo štap premetao bi često iz rukе u ruku. Mi smo ga ozbiljno slušali, jedva dižući noge od dugog pješačenja po kršu.

Ivo ga je pokušao nešto upitati o vilama, ali se je Galić odmah razljutio i rekao, da on istina nikad nije bio na Šatoru i da za živu glavu ne bi prenoćio na Šatoru, pa ne zna, da li vile imaju metle za čišćenje obale ili to kako drugačije rade, ali je to živa istina, da preko noći nestane svake pogani i nečisti sa obala jezera. Njemu su to pričali stari ljudi, još dok je bio dijete, pa nema razloga da ne vjeruje starim poštenim ljudima. Ja sam mu samo spomenuo, da

u mapi, koju nosim sa sobom nema nigdje onih osamnaest voda, o kojima je on govorio, nego samo jedan potočić, nekoliko koraka dug.

»Mani ti mapu« — upao mi je Galić u riječ, premećući svoj štap iz ruke u ruku — »mani ti mapu, to su švapska posla, njima je krivo, što, kod njih toga nema, pa onda misle neka nema ni kod nas. Sve ćeš vidjeti, kad stigneš na jezero.«

Tako razgovarajući bili smo već stigli u Gornje Peulje, pa se Galić stao opravštati preporučujući nam konak kod svog prijatelja lugara u Grkovicima.

Grkovci su selo na sjeverozapadnom rubu Ličanskog polja; sa zapada je uokvireno velikim strminama dinarskog Gnjata i Strmca, a sa istoka i sjevera Šatorom i Staretinom.

Lako smo našli Galićevo prijatelja lugara i kod njega prenoćili.

U s p o n

Uspon na Šator nije bio ni tako težak. Uprtnjače, u kojima smo nosili hranu za dvadeset dana, dosta su nam nažuljale i ramena i leđa; ali išlo se polagano. Vremena je bilo dosta. Velikim putem uz Jardol prema bilu Malog Šatora uspinjali smo se polagano uz rubove većih i manjih ponikava, koje su bile obrasle krškom šumom. Krošnje crnog jasena i graba, pa hrasta, štitile su nas od prejakog sunca. Na visini od 900—1000 m put je postajao sve strmiji, a šume je polagano nestajalo. Zamijenili su je gorski pašnjaci obrasli mekom travom. Tako smo stigli i do bila Malog Šatora. Hodanje je tu bilo otežano kamenitim, krševitim tlom. Svuda okolo zeleni pašnjaci. Vidik na sve strane: i prema Livanjskom polju, Troglavu i Kamešnici. Uprtnjače nas žuljavu, savijaju nam se leđa, ali idemo naprijed. Tamo između Orlovca i Golog Brda spuštamo se sa bila, da obidemo vrhunac Velikog Šatora i da sa zapadne strane dođemo do jezera. Bilo je od prilike 4 sata poslije podne, kad smo stigli na proplanak ispod Velikog Šatora. Strme okomite stijene i golema točila zatvaraju s juga i jugoistoka naš proplanak.

Prelazimo preko valovitog tla, kuda su se nekoć, tko bi znao kada, spuštali mali ledenici i na njemu ostavljali za sobom gomile kršja. Cilj nam je bio: stići do jezera, a onda potražiti stan čobana, koji svakog ljeta dogone ovamo ovce na pašu. Prelazimo preko vlažne tratinje Jezerca, u kojoj se nalazi mali izvor, pa uz rub proplanaka ispod okomitih stijena i nakon malog uspona ugledamo ispod sebe sjajnu plohu Šatorskog jezera ili prema Galiću Gavanova jezera. Pod jednom bukvom odložimo uprtnjače. Nigdje nismo mogli opaziti ništa živo. Mir i tišina! Iva je svladao umor, pa se pružio po travi i zaspao. Razmišljam sam gdje ču i kako ču naći čobane, kod kojih smo se nadali naći konačište. Sunce se već približilo zapadnom horizontu, kad mi je do uha dopro lavež pasa. Slušao sam pažljivo, da odredim smjer, od kuda je lavež dolazio, a onda probudim prijatelja. Uprtisimo opet svaki svoj teret i za kratko vrijeme opazismo na rubu šume stado ovaca i starog pastira Pašku. U isti čas pojuri nekoliko velikih ovčarskih pasa prema nama. Uzalud je stari Paško zvao pse, ljutio se i psovao, oni su se bijesno lajući približavali k

nama. Nije nam preostalo ništa drugo nego da se pripravimo na borbu. Uhvatili smo naše štapove odozdo pa mlatili oko sebe udarajući po pasjim njuškama. U to je stigao i Paško, koji je rastjerao pse i poveo nas do čobanske kolibe.

Tu smo našli samo gospodara Stipu, zabavljeni pripremanjem večere. Nastojao je da nas udomi, kako je najbolje znao. Pomogao nam je da načinimo što ugodniji ležaj, jer je dan bio već pri kraju. Sunce je već bilo zašlo, kad smo bili s poslom gotovi. Onda smo sjeli pred kolibu i gledali kako se uskom strmom stazom između Velikog Šatora i Vranjoša-grede spušta k jezeru veliko stado ovaca. Kroz tišinu i sumrak čula su se samo zvonca na predvodnicima.

Susret sa starim znancem

Stari je običaj planinara, da se što prije uspnu na najviši vrhunac. Mi smo to mogli učiniti odmah, već prvih dana našeg boravka na Šatoru, ali bilo je toliko toga, što je trebalo vidjeti, da smo naš uspon na vrhunac Velikog Šatora (1872 m) odgodili za kasnije.

I tako smo se jednog jutra, nakon što je sunce već bilo izašlo, uputili na vrhunac. Trebalo je preći preko valovitog platoa prema jugozapadu do ruba klekove bukove šume, pa uz njezin rub dalje prema kamenjaru, koji se odatle pružao gotovo do samog vrhunca. Draga planinska jutra! Trava puna rose, zrak pun ugodnog mirisa gorskih karamfila i majčine dušice, i bijeli oblaci na modrom svodu. Idemo preko proplanka i šutimo. Čemu govoriti? U svakoj kapljici, rose ogleda se kao u malom konveksnom zrcalu cijela okolica: sive stijene Šatora i rub šume, koliba naših pastira i nas dvojica. Ima raspoloženja o kojima se ne govoriti — o kojima se šuti! A takvih ima u planini mnogo, mnogo.

Prelazimo preko krša starih morena. Skoro su posve gole, tek tu i tamo po koja biljka. Što na tom može rasti? Ipak! Gazimo po pahuljastim srebrnim laticama runolista, dragog znanca sa slovenskih planina. Sagibamo se i gledamo. Onda nas spopada bijes, što nismo pazili na te drage sitne glavice i pokušavamo ispraviti prelomljene stapke. Tko bi mislio, da se je tu baš morao nastaniti, i na tako neuglednom mjestu.

»Pa tu mu je baš i mjesto«, progovorio je Ivo, »baš tu, gdje se je nekad spuštao mali ledenik prema kotlini Tičeva. Zar bi on na Šatoru mogao naći bolje mjesto? Ledenik mu je vjekovima pripravljao tlo, pa kad je leda nestalo, naselio se runolist«. Možda je zaista tako, mislio sam, oprštajući se od drage biljke.

Idemo uz rub šume, onda okrećemo prema istoku i penjemo se po vrlo strmom pristranku prema vrhuncu. Uspon je težak nešto radi strmine, a nešto i radi toga što se noge skližu po glatkoj travi. Zakrećemo malo prema sjeveru, da što prije dođemo do klekovine. To su borovi (*Pinus muglus*), kojih su grane polegle po tlu. Sad se već lakše uspinjemo držeći se borovih grana. Opažamo već i neke znance iz naših planina: Plješivicu, Velebit i druge. Veliki žuti cvjetovi gorskog lana (*Linum capitatum*) ističu se u tamnom zelenilu. Do njega su sitni, modri, uspravljeni zvončići encijana,

a onda opet tamo dalje busenje gorskih karamfila (*Dianthus bebius*), sa bijelim mirisavim laticama. Pomalo se osjeća miris borovine, jer je sunce već pripeklo. Još nekoliko metara i evo nas na vrhuncu.

Sjedamo na kamenje ispod male piramide. Ništa više nije nad nama. Čini nam se kao da smo uronili u duboku modrinu neba. Kroz borove iglice prolazi vjetar i ljlja žute cvjetove lana. Prilazimo

Šatorsko jezero

Foto: Dr. Opitz

sjevernom rubu, od kojega stijene okomito padaju nekoliko stotina metara prema proplanku na kojem se nalazi Šatorsko jezero. Morali smo uz rub sjesti, da nam se na pogled te jezovite strmine ne omakne noga. Duboko dolje blješti površina jezera kao sivo zrcalo, a koliba naših čobana čini se iz ove visine kao igracka za djecu. U daljnji prema Preodačkoj i Tičevskoj kotlini sve sama šuma obrubljena golim ravnjacima oko rijeke Unca. Onda se okrećemo prema jugu i jugoistoku. Sve doklegod pogled seže šume i šume, protežu se u nedogled. Tek pogdjegdje sive krševite stijene gorskih kosa i grebena.

Polegli smo u travu i gledamo prema nebnu. Jedan busen karamfila negdje u blizini intenzivno miriše. Omamljuje nas sunce, miris zemlje i karamfila. Iznad nas je — samo modro, modro nebo.

Naporan put bez rezultata

Ivo, moj pratilac, bavio se etnografijom. Želio je da sve vidi, što je bilo u kakvoj vezi sa čobanskim životom i radom. Po cijeli bi dan, kad nije bio sa mnom u planini, sjedio u kolibi i pitao Stipu o svemu štogod je video, a onda bi marljivo bilježio.

Divio sam se Stipinoj strpljivosti.

Razgovor je tekao otprilike ovako:

Ivo: »Štor Stipe, kad sirite mlijeko, mećete li što u nj?«

Stipe: »Mećemo.«

Ivo: »A što mećete?«

Stipe: »Kupimo u apoteki neki prah, pa ga mećemo.«

Ivo: »I onda se prije usiri?«

Stipe: »Prije.«

Ivo: »Da li još štogod radite da se brže usiri?«

Stipe: »Malo podgrijemo mliko.«

Ivo: »Pa kad ga usirite, onda ga vadite?«

Stipe: »Vadimo.«

I tako je to išlo po vas dan. Jadni Stipe! Imao je dobre živce. Tako je Ivo iz razgovora sa Stipom doznao, da postoje još i torovi u Međugorju. Trebalо je dakle otici u Međugorje i тамо zabilježiti sve što se tiče čobanskog života i rada. Iva je osobito zanimala neka mješina, u kojoj se pravio maslac. Bila je to obična ovčja mješina, koju su do polovice napunili vrhnjem, pa je onda na sve moguće načine tresli, tako da se u njoj iz vrhnja izlučio maslac. Dakle sve vrlo primitivno. Stipe nije imao takovu mješinu, jer nije pravio maslac, ali Ivo se je nadao da će tu rijetkost naći u Međugorju, pa je iz dana u dan silio da odemo тамо. Konačno smo se odlučili na to. Ante nam je rastumačio, kako ćemo najlakše тамо stići.

Digli smo se prije sunca i spremili na put. Prošli smo uz rub jezera uskom stazom preko sedla, koje dijeli Veliki Šator od Vraňoša-grede, pa pokraj jedne ponikve, u kojoj je bilo nešto blatne vode, dok nismo stigli u šumu. U početku je šuma bila dosta rijetka. Malo pomalo, počele su se guste i velike krošnje bukava tako ispreplitati, da je u šumi postalo vrlo tamno. Staza nas je vodila savijajući se prema jugoistoku. Tišina je bila potpuna. Ni vjetra, da pomakne barem koji list, ni ptice, pa čak nije bilo ni dosadnih muha. Išli smo jedan iza drugoga šuteći. Kod jednog zavoja, gdje je tlo bilo vlažno i mekano, trgnusmo se obojica. Nismo mnogo vjerovali u priče o medvjedima, ali ovdje na vlažnoj i mekanoj zemlji vidjeli smo svježi trag medvjediša.

— Vrlo nezgodno — javio se prvi Ivo, — što vi mislite?

— Po tragu sudeći, nije ni malen taj medo, koji je ovuda prošao — odgovorio sam.

Sagnuli smo se, da bolje razgledamo tragove. Put mu se upravo ukrštao s našim. Svakako je otišao dublje u šumu. Dok sam ja bio zabavljen promatranjem traga, skinuo je Ivo svoju uprtnjaču i po njoj nešto tražio i uz to je nešto mrmljao i psovao.

— Sto je? — upitao sam.

— Ništa — zaboravio sam ga u kolibi — i kiselo se nasmijao.

Zaboravio je revolver u pastirskoj kolibi. Nosiо ga je cijelo vrijeme sa sobom, i baš sada, kad bi ga trebao (on je tako mislio), nije ga ponio. Smijao sam se. Što se može učiniti s jednim revolverom? Medo je žilava zvijer. Pošli smo opreznije dalje. Šuma sve gušća. Oko raspucanog kamenja ovilo se korijenje visokih smreka. Počeli smo se spuštati i za kratko vrijeme ugledasmo lijepu čistinu obrub-

Na Šator planini

Foto: Dr. Opitz

ljenu s jedne strane visokim starim smrekama. Bilo nam je dragو, da smo izašli iz mraчne šume na svjetlost i zrak. Staza nas je dovela preko čistine na drugu stranu doline, a onda je opet ulazila u gustu šumu. Udarili smo istom stazom, ali nakon deset minuta hoda staze više nije bilo.

— Krivo smo pošli — ljutio se Ivo i okrenuo natrag na čistinu. Izabrali smo drugu stazu, no i ta se već nakon kratkog hoda izgubila.

— Jednostavno je više nema — ustanovio je Ivo ljuteći se ponovo. Pogledali smo i kartu. Staze uopće nisu bile urisane. Što sada? Ivo je svakako htio još danas stići u Međugorje, ali samo kako? Ustrajno je bodrio i sebe i mene i pošao naprijed, misleći da će pronaći put. Ja sam išao iza njega i točno promatrao okolicu, oba-

zirući se često natrag, da upamtim smjer, kojim ćemo se vratiti. Što je dublje zalazio u šumu, postajao je Ivo ljući. Srdio se što je morao obilaziti povaljene smreke i jele. Konačno je iznemogao tražeći put. Sjeo je na jedan panj i zamišljeno upitao: — A što sad?

— Vratiti se natrag — odgovorio sam — to je jedino pametno, što možemo učiniti.

Ispočetka nije htio ni da čuje, ali je pristao na to, kad se je smirio.

— Što će nam reći čobani, kad se vratimo neobavljeni posla? — razmišljao je glasno.

Meni nije bilo stalo, što će reći čobani, a nije mi bilo stalo ni do mještine za maslac, ali mi je bilo stalo, da se prije mraka vratimo u kolibu.

— Poći ćemo drugi puta, ali opreznije — uvjeravao sam ga.

Čobani su se po svoj prilici među sobom smijali radi našeg neuspjeha, ali nam to nisu pokazali. Ivo im to sigurno ne bi nikad mogao oprostiti.

Kako je Nikola video šejtana?

Tko je proživio nekoliko dana u planini, taj zna kako to ide. Prije nego potpuna tama zavije gore, šume i ljude, rasvijete se stijene visokih gorskih grebena po zadnji puta na zrakama sunca koje zalazi, a onda se tek počne provlačiti sumrak od istočnog ruba horizonta prema zenitu. Polako se pale najkrupnije zvijezde, pa kad se tama potpuno zgusne, zatrepti u srebrnastom sjaju pojasa Kumove slame preko cijelog neba.

Tako je bilo i na Šatoru. Noć je stigla potpuna i tamna. Pomuzene ovce u torovima, a čobani u kolibi čekaju na večeru. Nad vatrom visi kotao, u kojem se kuha pomuženo mljeko. Stari Nikola iz Gornjih Peulja stisnuo se u jedan kut. On obavlja sitnije poslove: nasiječe drva ili na magarcu dopremi sa Bulina vrela vode ili već bilo štogod. Bio je to star, bezazlen čovjek, a znao je lijepo prebirati u frulu. Tako su po koji puta čobani zamolili Nikolu, da štogod zasvira. Nikola se nikad nije od toga otimao, nego je uzeo frulicu i svirao, a čobani su se čudili njegovoj vještini. Poslije svirke nastavio se razgovor. Znali su ga podsjetiti na njegovu mladost. Nikola je onda oživio, njegove smeđe oči dobile su vlažan sjaj, pa bi počeo pričati, kako je to bilo, kad je u Bosni bila »eškija i buna« i kad je on služio kod konja u rahmetli Virdus bega.

— Jednom tako — počeo je Nikola — otišli mi, bezbeli ja i beg, sve do Travnika radi konja. Bio je pazarni dan. Beg otišao po svom poslu, a ja hodo po pazaru. Kad, brate si mi dragi, pod nekom čergom skupilo se sila dunjaluka pa nešto gledaju. Idem, mislim ja, da vidim, ako bude što pametno. Kad ja tamo, a ono ljudi govore: šejtan izigrage u caklu. Ma baš šejtan mislim ja i guram se među ljude. Gledam ja, a ono u caklu mali crni šejtan pa se koprca i skače. Aman ljudi čuda! Ma baš čuda! Jel' šejtan? Jest! Ma samo kako su ga strpali u srču? A crn, ne bilo ga, nikad nijesam video nešto crnje od njega.

— Ama kako znaš, Nikola, da je to bio vrag u staklu? — upitao ga je Paško.

— Pa kako znam? Rekli su mi ljudi i oni Talijani, koji su ga strpali u srču.

Čobani su se veselo smijali, a Nikola se ljutio. Jadni je Nikola vidio na sajmu onog vražička u boci, koji izvlači planete. Tako se je to često prije viđalo po sajmovima. Nikola se je teško dao uvjeriti, da to nije šejtan.

Iste nam je večeri ispričao Nikola i legendu o Gavanovu jezeru.

»Nekad, bir vaktile — počeo je Nikola — živio je ovdje jedan veliki gazdurina gavan. Imao je na Šatoru velik čardak i mnogo ovaca. Kad bi njegovi čobani istjerali ovce na pašu, sav bi se Šator od njih zabijelio. Pred večer je on sjedio na jednom kamenu pred čardakom i odmarao se od posla. Jednom tako pred mrak eto ti mu jednog prosjaka.

— Imaš li, gazda, malo hlijeba, gladan sam — sevap ti je, da mi daš — rekao je prosjak.

A gazda ko gazda, nastavio je Nikola, prihvatio za kamen i bacio ga na siromaha. Od tog vremena sve mu je pošlo po zlu. On je umro, a poslije njega propao čardak i ovce, a ostao samo kamen u jezeru, na kojem je on svake večeri sjedio.«

Nikola je ušutio. Čobani su se polagano razilazili na straže pokraj torova, a onda smo i mi izašli pred kolibu. Sve je bilo utočnulo u noć i tišinu. Kaplje rose na travi i daleke zvijezde na nebu blistale su oko nas. Drugo je sve bilo daleko, daleko.

Vile čiste obale jezera

Došlo je vrijeme da se već jednom dobro operemo, pa smo jednog popodneva pošli do jezera. Ono je s juga i jugoistoka uokvireno strmim stijenama i goleim točilima. U dužinu se proteže do 200 metara, a u širinu do 120 metara. Na jugozapadnoj strani nekoliko metara iznad obale izvire Šatorsko vrelo, koje se jednim kratkim potočićem ulijeva u jezero. U jezeru raste bujna vodena vegetacija. Duboko je 6 metara. Zimi se smrzne tako, da mu je ledena kora debela i do 70 cm. Riba nema.

Spustili smo se sa proplanka strmom stazom do jezera, skinuli odjeću i zagazili u vodu. Voda je bila hladna. Dugo nismo mogli izdržati u vodi ne samo radi njene hladnoće, nego i radi toga što su nam se za kratko vrijeme prilijepile za gležnje pijavice, kojih je u jezeru bilo vrlo mnogo. Mali oštiri ubodi po nogama prisilili su nas, da se povučemo na suho, pa smo imali dosta posla, dok smo poskidali pijavice s nogu. Nakon toga bili smo oprezniji. Potražili smo u jezeru kamenito mjesto bez vegetacije, pa smo se na taj način uspjeli okupati, a da nas dalje nisu progonile krvožedne životinjice.

Osim pijavica opazili smo među vodenim biljem svu silu žaba, daždevnjaka, močorada i vodenih kornjaša vodoljuba. Poslije kupati-

nja, koje nas je osvježilo, pričekali smo kod jezera, dok se napojeo stada ovaca, koja su se sa paše vraćala u torove. Iza njih je dakako ostajala nečist.

Nakon toga umirilo se sve oko jezera potpuno, a onda su u sumraku počeli iz vode izlaziti na obalu močoradi, daždevnjaci i vodoljubi i napadati na nečist od ovaca. Time su se po svoj prilici hranili. Bilo ih je sva sila.

Ivo je kroz smijeh govorio: — Eto vam Galićevih vila koje metu obale.

Bile su to male vodene četveronožne vile, koje su pazile na čistoću i higijenu oko jezera.

Silazimo

Rastajemo se od Šátora, oprاشtamo se od naših pastira i silazimo sjevernom stranom u Preodačko polje. Kod Bulina vrela prelazimo preko rubnih morena u jednu malu dolinu sa rovnim dnom, koju je nekad izradio ledenik Šatorskog jezera. Mlin-potok načinio je ovdje lijepo male meandre. Uskoro napuštamo tu dolinicu i spuštamo se strmim pristrankom uz Mlin-potok kroz gustu i neprohodnu prašumu. Uprtnjače nas više ne žuljaju, gotovo su prazne. Silaženje je teško radi velike strmine. Nekoliko smo se puta spotaknuli o korijenje, ali je sve dobro prošlo. Preodačka kotlina obrubljena je krškim rovnjacima, dobro naplavljena Šatorskim i Mlin-potokom, a pričinja se kao zelena oaza u okviru sivih, kamenih rovnjaka. Ideemo uz potok, pa onda preko brvi s jedne strane potoka na drugu, sijekući tako mnoge zavoje, što ih tu čine potoci. Penjemo se na rovnjak Podića. Sunce žeže, a nigdje ni grma, da se sklonemo od sunca. Treba izdržati do Unca, u njegovojo će dolini biti valjda nešto hлада. Put se otegao. Da odahnemo, pogledamo po koji puta u kartu. Ivo već mrmlja. Pospješujemo korake i strmom stazom ulazimo u kanjon Unca. Žega je tu nešto manja. Silazimo do rijeke i kvasimo lice i oči.

Večeras treba još stići do Drvara, a put je dug. Prolazimo kroz Župu, pa onda kroz Prekaju. Iznad Mokronoga vidimo već u daljini visoke tvorničke dimnjake u Drvaru. S desne strane puta čuvalo je nekoliko dječaka na jednoj ledini ovce i koze. Ivo je išao iza mene i malo zaostao. Čuo sam kako mu je jedan od dječaka nešto doviknuo, nakon čega se je Ivo zaustavio, ali odmah iza toga nastavio je put glasno grdeći i psujući.

— Šta je bilo? — upitao sam ga.

— Šta je bilo! — pitao me je imam li šnala na prodaju. Imam staroga vraka! — nastavio je Ivo psujući. Dječak je po svoj prilici mislio, da smo pokućari i da nosimo koješta u našim uprtnjačama. Nije ni čudo.

Često sam i kasnije zapitao u šali prijatelja Ivu: Ivo, imate li šnala? On me je uvijek mrko pogledao te je po svoj prilici u sebi ono ponavljaо, što je onda bio rekao onom dječaku.

Knjige i časopisi

THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE

published by the National Geographic Society, Washington, D. C., U. S. A.
(Nacionalni geografski magazin, izdaje: Nacionalno geografsko društvo, Washington, S. A. D.), 1951.

Nisu rijetki slučajevi, da se naši planinari nadu i daleko izvan granica svoje domovine u pohodu planinskim magnatima švajcarskih, austrijskih, njemačkih, francuskih Alpa, u Karpatima, i sl. Bilo je već u našim planinarskim časopisima izvještaja o putovanju naših planinara i prirodoslovaca po Africi (osobito sjevernoj, gorje Atlas), i t. d. Težnja je čovjekova, da upozna prirodu, pa u toj težnji promatra geografske i geološke cjeline, ispuštajući iz vida političke granice pojedinih zemalja. Eto pod tim sam dojmovima uzeo da napišem prikaz o »Nacionalnom geografskom magazinu«, što ga već preko pedeset godina izdaje Nacionalno geografsko društvo iz Washingtona (USA).

Mnogim će čitateljima biti ovdje referirani časopis manje ili više poznat. I prije rata dolazio je k nama u malom broju, danas ga vjerojatno stiže više primjeraka. Odlična oprema, aktuelan materijal, koji se u njem obrađuje, izvanredne originalne ilustracije u sivo-bijelom i sve više i više u prirodnim bojama (kodahrom postupak) čine ga jednim od najboljih informativnih stranih časopisa, što se susreće među našom čitalačkom publikom.

Nije mu doduše sadržaj izrazito planinarski, ali je mnogo suradnje, koja se dotiče materije, interesantne za planinare, pa uzmem li planinarstvo kao eksponenta svladavanja i upoznavanja reljefnih geografskih karakteristika, bit će u njem mnogo i mnogo zanimljivog i za planinara. Imamo li još pred očima činjenicu, da je planinar svoje vrsti prirodoslovac, pa pomalo i etnograf i etnolog (upoznajući se s novim planinskim područjima, neminovalno se susreće i s pučanstvom, što živi u tim područjima, zanima se za njegov način života, djelovanje, privredna nastojanja, način rada i razonode, i t. d.), onda će u »Geografskom magazinu« naći gotovo svu obrađenu materiju interesantnom i korisnom za razgledanje i čitanje.

Međutim, da se ne zadržavamo na tim općim pripomenama, podimo malo kroz sadržaj nekoliko prvih brojeva godine 1951 »Geografskog magazina«.

U prvom broju od siječnja ove godine, obrađena je Indonezija (Republican Indonesia Tries Its Wings, 43 slike i geogr. karte, od toga 32 u prirodnim bojama), pa zatim članak o staroj Mesopotamiji (Ancient Mesopotamia: A Light That Did Not Fail), iza njega članak o Merimak rijeci (The Merimack: River of Industry and Romance). Dok se u članku o Indoneziji iznosi geografski, geopolitički, politički, ekonomski i etnografski opis nove republike, o kojoj je i u našoj štampi bilo mnogo govora, u članku o Mesopotamiji odlaze autori u daleku povijest gnezda kulture roda ljudskoga (24 originalna crteža u bojama ilustriraju povjesni razvitak te zemlje u biblijsko doba), da bi se Merimakom, aktuelnim člankom o planinskom području krajnjeg istoka SAD završila obrada toga broja.

U drugom broju, veljača 1951, obrađena je naša zemlja (Yugoslavia Between East and West), s odličnim slikama u bojama i sivo-bijelom, s dobrom geografskom kartom naše zemlje i tekstrom, koji je u mnogočemu reporterski, ali koji nastoji sa simpatijama iznijeti nastojanja nove Jugoslavije oko obnove, izgradnje i stvaranja novih uslova za bogatiji i prostraniji život svojih naroda. Slijedeći članak obrađuje amerikansku nacionalnu galeriju slika (American Processional: History on Canvas), u njem se upoznajemo s bogatstvom američkog slikarstva, koje je nama teško pristupačno i malo poznato. Citav niz odličnih reprodukcija u bojama iz Corcoran galerije umjetnosti iz Washingtona. Nije manje interesantan i poučan članak o nacionalnim zastavama svih zemalja članica Ujedinjenih Nacija (U. N.), gdje je o svakoj zastavi dodan najnužniji tekst, kojim se obrazlaže historijat današnje zastave dotične zemlje. Prirodoslovni, ornitološki članak o pticama otoka Raza u Kalifornijskom zaljevu iznosi odlične ilustracije prikazujući pernati svijet tog malog, ali po fauni bujnog otoka blagog meksikanskog podneblja.

U posljednjem članku toga broja obrađen je putopis od Nube do Kordofana s podacima iz zadnjih godina; mnogi će se čitatelj sjetiti čuvenog Sienkiewicza romana »U žarkoj Africi« (naše izdanje od nekadašnje Zabavne Biblioteke, ur. tada Dr. N. Andrić), a pogotovo će za to sjećanje biti dragocjen prinos bogate ilustracije, koje su uz taj članak donesene.

U trećem broju obrađen je materijal strani i domaći američki, kao što je to uostalom u svim brojevima. Četvrti broj donosi opis proizvodnih snaga, geografskih odnosa i geopolitičkog smještaja Puerto Rico (Growing Pains Baset Puerto Rico) s 35 fotografija od toga 27 u prirodnim bojama. Odlično su prikazani pejsaži u prirodnim bojama, pa iako u tim apsolutno niskim planinskim područjima (relativne su visine zнатне), ali inače pokrivenim bogatom suptropskom vegetacijom, ne susrećemo divlje romantike Dolomita i naših krševitih planina, to nam ipak oku ne će izbjegći prirodna ljepota, što ih ti blagi nagibi bogato obrasli suptropskom vegetacijom u sebi kriju. U prikazu Indokine (Portrait of Indochina) sa 30 ilustracija, velikom većinom u prirodnim bojama, upoznaje nas autor s Indokinom i s njezinim današnjim nastojanjima (odlične su reprodukcije originalnih slika Jean Despujolsa prirođenog Francuza u Indokini, koji je sav svoj rad posvetio Indokini; njegov rad ima kako veliku umjetničku, tako i etnografsku i etnološku vrijednost). U tom je broju ilustrativan prikaz o Yosemite National Parku (U. S. A.) jednom od čuvenih planinskih izletišta srednje Amerike. Etnografski karakter ima prikaz velikog tjedna u Sevilji (Holy Week and the Fair in Sevilla), pa zatim članak o mirisima (Perfume, the Business of Illusion), da taj broj završi svoj sadržaj vrlo dokumentarnim prikazom života urodenika, Eskima, na malom otočiću Little Diomede, Alaska, najbližem američkom susjedu Rusije.

U petom broju, svibanj 1951., obrađeni su planinski vrhunci gorja u Novoj Engleskoj (S. A. D.) s prikazom glavnih naselja, mesta zimskih športova, privrednog djelovanja stanovništva, izletišta i t. d., a sve bogato ilustrirano sa 32 fotografije u prirodnim bojama. Posebno je dokumentaran članak o Tibetu (A Journey to »Little Tibet«) iz pera jedne domaće kćeri (Enakshi Bhavnani) i originalnim fotografijama Volkmara Wentzela (21 slika u prirodnim bojama). Taj će članak pobuditi daleko više interesa od pustiželje za geografskim upoznavanjem stranih zemalja. U njemu je vjerno prikazan život tamošnjeg svijeta, prirodni uslovi razvitka naselja, prirodni izvori sredstava za život, čovjekova težnja, da te prirodne uslove poboljša i priljubi svojoj naravi, etnografske osobine tamošnjeg svijeta, vjerski običaji, biranje i život Dalaj-Lame, njegovi namjesnici, način života, poljoprivreda, život sela, veza s Indijom i Kinom, sve elementi, koji bi i našim čitateljima u mnogome olakšali brže snalaženje pri čitanju kratkih novinskih vijesti o tim dalekim i za nas još nepoznatim krajevima svijeta. U članku o plamencima na Andros otoku (između Floride i Kube) zanimat će prirodoslovca, ornitologa brojne kolor-fotografije, ali će i laiku, ljubitelju prirode i sam tekst, kao i bogate ilustracije u bojama dati mnogo informacija o tim pticama močvaricama, o kojima smo naučili slušati iz područja ušća rijeke Rhône na jugu Francuske. U članku o Irskoj (I Walked Some Irish Miles) iz pera D. Sheats-ove naći će čitatelj mnogo nepoznatoga o teškom, ali čistom i urednom životu Iraca, koji su godinama strpljivo podnosili engleski jaram, pa i danas okrnjeni ostali vjerni svojim tradicijama, koje su uspjeli spojiti s pozitivnim tekovinama današnje »tehničke civilizacije«, kako uspijehe današnjeg svijeta na jednom mjestu nazivlje veliki fiziolog Aleksis Carrel. U članku o najstarijem drveću na zemlji (Saving Earth's Oldest Living Things) upoznaje nas A. H. Brown s američkim milenijskim sekvojama, koje su davno prešle našu eru, a još žive približujući se svom svršetku. U članku su prikazane mjere, koje se poduzimaju, kako bi se spasile od propadanja, da ostanu makar i nijemi svjedoci davno prošlih stoljeća, davno izumrlih generacija, koje za sobom ne ostaviše ništa živoga osim tih sekvoja (i možda koje bakterije, našem oku još nezapažene). Taj broj završava jednim entomološkim zanimljivim člankom o Ivanjskoj kriesnici, koja se prikazuje kao živi svjetleći »broš«.

Eto u nekoliko riječi kratkog prikaza jednog od najvećih ilustriranih magazina o životu »svijeta u svijetu«. Vrijedno je istaći, da se taj magazin šalje na 1,950.000 adresa (što znači, da mu naklada lako prelazi 2 milijuna

primjeraka). Primaju ga svi članovi Nacionalnog Geografskog Društva u Washingtonu, a godišnja je članarina 5 dolara. Izlazi godišnje u 12 brojeva. — Pri kraju još samo par riječi o načinu pisanja, s kojim se susrećemo u tom časopisu. On je u dosta slučajeva reporterski, što je i prirodno, kad imamo pred očima američku narav »lova za senzacijama«, kao i velik i šarolik krug članova društva, koji ga primaju. Kraj svega toga, ima članaka, koji su obrađeni s dovoljno dokumentacije iz pera odličnih poznavaca prilika zemlje o kojoj pišu. Stariji će se ljudi zadovoljiti upoznavanjem promjena u svijetu, koje su se odigrale od njihove mladosti pa na ovamo (o njima će naci obilato referirano u N. G. M.), a mlađi će imati prilike da se upoznaju s mnogim detaljima, o kojima u dnevnoj stampi tu i tamo po nešto naslute.

I. Šmalc elj

LA MIGRANTO

novi planinarski časopis na Međunarodnom jeziku

Ovih dana izšao je iz štampe na 16 stranica prvi broj časopisa »La Migranto«, službenog glasila Prijatelja prirode — esperantista. Časopis izlazi s odobrenjem Saveza »Prijatelj prirode«, štampa se u Austriji, dok se redakcija nalazi u Njemačkoj, a administracija u Švajcarskoj. Nakon uvodnog članka ovaj časopis donosi dulje ili kraće članke planinara-esperantista i ljubitelja prirode iz raznih zemalja.

Vrijedno je spomenuti između ostalog članak G. Marina (Engleska) pod naslovom »Lutanje oko starog svijeta«, zatim članak Hansa Richtera o Škocijskoj jami i Franje Vokouna, člana PD Željezničar, o Sljemenu. Na kraju časopisa nalazi se popis suradnika, recenzija izašlih planinarskih i turističkih časopisa i razne vijesti iz područja alpinizma.

M. G.

Aleksandar Blažuk:

Skijaško-alpinistički tečaj alpinističkog odsjeka P. D. Zagreb

Alpinistički odsjek PD Zagreb održao je od 21. do 28. IV. o. g. skijaško-alpinistički tečaj sa svrhom, da svoje članove koji su već svladali osnove alpinističkog djelovanja zimi, osamostali u zimskoj alpinistici, te da ih sposobi do pomoći ili samostalne instrukture u toj grani planinarstva. Potreba jednog ovakvog tečaja osjećala se naročito u zadnje dvije do tri zimske sezone, kad su se članovi našeg odsjeka počeli intenzivnije baviti zimskim alpinizmom. Radi pomanjkanja terena pogodnih za zimske uspone u našoj zemlji, nisu naši alpinisti imali prilike potpuno upoznati tu granu alpinizma, koja je u alpskim zemljama veoma razvijena, a odlikuje se naročitim ljepotama, kojima sličnih u ljetnim stijenama nema.

Posljednjih nekoliko godina pojavila se življia zainteresiranost za naše Alpe zimi, koje su gotovo jedini naš teren za vrijedne zimske uspone. Učinjeno je nekoliko, za naše prilike, vrijednih uspona. Na dva zimska početnička tečaja, te na samostalnim turama većina je članova našeg odsjeka stekla najpotrebitne osnove u svladavanju zimske tehnike, tako da je ovim tečajem usavršeno njihovo znanje, kojim će koristiti novim članovima i ostalim planinarama.

Kako se u modernom zimskom alpinizmu kod svih uspona, kod kojih je to moguće, forsira upotreba skija, to je i težište ovog tečaja bačeno na terensko skijanje. Kod nas nema čistih ledenih stijena, da bi mogli imati specijaliste za tu vrstu penjačke tehnike zimi, već su gotovo svi naši vrhovi do stanovite visine pristupačni sa skijama. Zato je i glavni uslov za razvoj našeg dobrog zimskog alpiniste vladanje terenskim skijanjem. Kao najpogodniji teren za jedan takav tečaj odabrana je Komna u kombinaciji s triglavskim jezerima, gdje su bile i glavne baze (kuća pod Bogatinom i kuća kod triglavskih jezera). Stručno i administrativno vodstvo tečaja imao je naš

poznati alpinist Mirko Zgaga, a od 12 tečajaca bilo je 10 članova AO PD Zagreb, te po jedan delegat iz alpinističkih odsjeka PD »Velebit« i »Željezničar«.

Nakon što smo subotu 21. IV. utrošili na putovanje i uspon do kuće pod Bogatinom, tečaj je otvoren u nedjelju 22. IV. jednom grebenskom turom od Kala (2001 m) preko Lanževice (2003 m) do Bogatinskog sedla. Svrha je te ture bila upoznavanje kondicije i sposobnosti pojedinih tečajaca. Cijeli je tečaj bio podijeljen u 3 grupe po četiri tečajca, među kojima je u svakoj bio jedan vođa dolične grupe. Sastav grupe dnevno se mijenjao, a isto tako i njen vođa, tako da je svaki tečajac imao prilike da jedamput upravlja jednom skupinom ljudi na zimskom usponu, što će svakom kasnije i biti svrha. Svaka je od tih grupa dobila zadatak od vode tečaja, da krene drugim putem na vrh Kala, gdje su se sve grupe sastale i zajednički krenule na grebenski put do Bogatinskog sedla. Zahvaljujući jutarnjoj magli kretalo se prema vrhu Kala uz pomoć karte i kompasa, te nam je taj uspon poslužio i kao orijentacijska vježba. Kako smo došli na Komnu baš nakon što je obilno napadao snijeg, dok još jako proljetno sunce nije učinilo svoje, imali smo barem u prvim danima tečaja relativno povoljan snijeg za skijanje. Vrijeme nas je od prvih dana izvanredno služilo, cijele dane bez oblaka, a kako su nakon par dana izgledala naša lica usprkos svih krema, može si svatko predstaviti, tko je to jednom iskusio. Ova grebenska tura prošla je tehnički bez poteškoća, a bila je i inače lijepa zbog divnih pogleda na cijelu Komnu i dobar dio sjevernog i zapadnog dijela Julijskih Alpa. Istočna je strana Bogatinskog sedla rano u podne već ostala u sjeni, te smo na spustu imali dobru ledenu koru, zbog koje su već prvog dana dvojica tečajaca imali prelomljene vrhove svojih skija. Popravljaona skija u hotelu na Komni zaradila je tih dana, radi mnoštva sličnih slučajeva, lijepe svote.

Još iste večeri vanj je bilo sasvim vedro, a termometar je pao ispod ništice, što je obećavalo lijep sutrašnji dan. Da bi se iskoristilo povoljno vrijeme za ture, a u eventualno lošije dane da bi se održale vježbe, odlučeno je da se sutra krene na Krn (2245 m). To je bila najljepša tura cijelog tečaja, kako zbog svoje poučnosti, radi svladavanja različitih vrsta snijega i načina skijanja, tako i zbog ljepote puta. Glavna je teškoća i napor te ture duljina puta, koju se mora prevladiti od Komne, preko Bogatinskog sedla do Krnskog jezera. Od Krnskog jezera, koje se nalazi na visini 1393 m, do vrha Krna ima gotovo 900 m naglog uspona, što samome vrhu daje impozantan izgled. Kod jezera smo skije s nogu premjestili na ramena i tako krenuli gore. Naš glavni neprijatelj na cijelom tečaju, sunce, prisililo je neke od nas, da si lica zastru gazom i tako zakrabuljeni vrše cijeli uspon. Na maloj visoravni ispod Krnskog sedla (2052 m) ostavili smo skije i uz pomoć dereza i cepina nastavili put na vrh. Teren do sedla bio je dovoljno strm i tvrd, da nam je mogao poslužiti za vježbu u baratanju derezama i cepinom, dok uže nismo trebali na cijelom tečaju, pošto nije bilo naročite potrebe. Prolazeći grebenom do vrha vidjeli smo mnoštvo snježnih streha, koje su radi obilja snijega bile i do 5 m debele.

Sa vrha se radi lijepog vremena pružio pogled sve do Tršćanskog zaledja, koji se mogao u daljini lijepo vidjeti. Krn je posljednja najviša točka Julijskih Alpa na jugozapadu, te je on bio i granica snijega u tom području.

Ugodan je osjećaj s te visine iz obilja snijega gledati more pred sobom kao kontrast, kao djelić toplog juga. Silazili smo istim putem, te na strmom dijelu od grebena do naše visoravni vježbali u direktnom hodanju derezama na velikoj strmini jer je teren zbog sjene bio zamrznut. Spust od tog mjeseta do Krnskog jezera prošli smo na skijama u par minuta. Za nešto slabije vozače pogodovao je mekaniji snijeg, jer im je umanjivao brzinu, te se moglo u zavoju ma dobro svladati strmi teren. Na spustu niz Bogatinsko sedlo nije ovoga puta bilo lomljenja skija, jer smo svi postali oprezniji nakon jučerašnje pouke.

Dobra večera, koja nas je već u kući čekala, bila je za naše prazne želuce užitak svoje vrste, nakon ove duge i naporne ture.

U utorak je bio predviđen odmor, uz prijepodnevne vježbe u upotrebi dereza i cepina na strminim zaleđenim padinama. Vježbali su se različiti načini uspona, priječenja, te silazi sa strmina. Sjeverne padine iznad pastirske kuće Govnjač bile su povoljno izabrane za tu vrstu vježbi.

Poslije podne bilo je ispunjeno uređivanjem ličnih stvari te opreme za sutrašnju turu, koja je imala dvije varijante: jedna je grupa pošla grebenom od Bogatinskog sedla preko Malog i Velikog Bogatina (2005 m) na Kuk (2086 m), dok je druga grupa krenula preko Govnjača do sjevernih obronaka Podrte Gore, te zaobišavši je sa istočne strane sve do sedla pred Voglom napravila uspone na Meju, Veliku Škrbinu (2054 m) i s južne strane na Podrtu Goru (2050 m). Na sedlu između Podrte Gore i Kuka sastale su se obje grupe i zajednički se preko Govnjača vratile na kuću. Vrijeme trajanja obih tura bilo je oko 10 sati. Za svaku od njih može se reći, da je bila veoma poučna i interesantna. Grebenski smjer uvjetovao je mnogo prijelaza preko snježnih streha, bilo sa skijama ili probijanjem same strehe sa skijama na ledima, što nije lagan posao. Grupa, koja je išla na Meju i Škrbinu imala je pored toga dosta strmih vožnja sa skijama, pravi užitak visokoalpskih tura. Snijeg je toga dana već bio vrlo loš. Sunce je već u to doba proljeća veoma jako, a u nekoliko uzastopnih vedrih dana snijeg se potpuno omekšao, a uz to su i noći postale toplijе. Naša grupa, koja je išla na Kuk sa sjeverozapadne strane, morala se vratiti oko 50 m pred vrhom, jer je jedan kratki odsječak grebena (možda 20 m) bio pokriven obostranim strehama, koje su se mogle svakog časa otrgnuti. Zato smo morali obići greben Kuka i napraviti uspon s istočne strane. Poseban je čar grebenskih tura širina vidika na obe strane, pogotovo u tako lijepо vrijeme.

U četvrtak 26. IV. prebacili smo se s Komne na kuću kod triglavskih jezera, te isto popodne održali vježbe u strmom skijanju na sипinama pod Tičaricom. Snijeg je bio vrlo mokar i težak, tako da se nisu mogle uvježbavati sve skijaške vještine, već su uglavnom prikazani načini spustova na većim strminama kao priprava za dalje individualno usavršavanje pojedinaca. Vrijeme se tog dana pogoršalo i cijelo se nebo prekrilo gustim kićnim oblacima.

Slijedećeg se jutra oblačni pokrivač malo razbio, tako da smo u dvije grupe krenuli na Lepu Špicu (2398 m) i Zelnaricu (2320 m). Grupa za Lepu Špicu odvojila se kod četvrtog jezera, ostavila dolje skije i pješice krenula na uspon kroz posve mekan snijeg. Uspon je bio time mnogo otežan; propadalo se preko koljena. Magla i povremena slaba kiša dopratile su nas na vrh, s kojeg smo se odmah počeli spuštati odronjavajući površinske lavine. Na časove smo bili do koljena u teškom, mokrom snijegu i zajedno s njim u jednoj riječi klizili dolje. Na sreću nije se pojavila neka ozbiljnija lavina, da bi dovela u opasnost naš silazak. Kod četvrtog jezera našli smo se sa skroz mokrim nogama, da smo mogli iz cipela izlivjeti vodu. Tu je već bila grupa sa Zelnarice, čiji vrh na žalost nisu mogli doseći zbog velike opasnosti snježnih lavina. Kiša, koja je počela u većim visinama padati, veoma je otežala i onako već mokar snijeg, tako da su se svakog čase čule tutnjave odrona, koje zbog magle nismo sve mogli vidjeti. Premda to još nisu bila ona glavna proljetna rušenja lavina ipak je bilo opasno zbog velike težine čak i relativno tankih snježnih slojeva. To je bio ujedno i posljednji dan tečaja.

Tečaj je završen općom diskusijom o pojedinim turama i radu pojedinaca u svim oblicima zimskih uspona. Prema ocjenama, koje su tečajci dobili od vođe tečaja na temelju svog praktičnog rada i pokazanog teoretskog znanja o zimskim opasnostima, orientaciji, odabiranju povoljnih vremenskih prilika i oblika terena za uspone i sl. može se reći, da je tečaj u potpunosti uspio. To je svakako bilo uslovljeno povoljnim sastavom tečajaca, među kojima su se nalazila 4 alpinista. Cilj tečaja bio je: upoznavanje zimske tehnike uz terensko skijanje i skijaške uspone, a taj je zahvaljujući dobro odabranom terenu i izvrsnom vodstvu Mirku Zgagom, svakako i postignut. Uza stručnost tečaj je bio i organizaciono sređen i dobro vođen, a drugarski odnos među tečajcima davao mu je ljepotu uzorne društvene zajednice. Mislim, da će svaki tečajac imati ugodne uspomene kod sjećanja na ovaj, u svakom pogledu uspjeli tečaj, dok je planinarstvo u Hrvatskoj dobilo nekoliko novih instruktora u zimskoj alpinistici.

Voda tečaja: Mirko Zgaga. Tečajci: Belačić Dragutin, Blažuk Aleksandar, Hanzer Ervin, Kober Dragutin, Krotin Dušan, Lešić Siniša, Margetić Božidar (»Željezničar«), Matz Vladimir, Stanković Jovan, Šantek Vjekoslav, Zebić Zvonimir (»Velebit«), Židan Alfred.

VIJESTI

ZLATKO STROUHAL

Dne 29. III. o. g. umro je Zlatko Strouhal, apsolvent Više zubarske škole, član Alpinističkog odsjeka PDS »Velebit«.

Njegov odlazak iz naše sredine bio je tih, miran, upravo kao i sve njegovo djelovanje. Malo je tko poznao njegov dugogodišnji planinarski rad.

U prvom razdoblju razvoja posjećuje planine sjeverne Hrvatske i jugoistočne Slovenije. U drugom razdoblju, t. j. od proljeća 1948. orijentira se sve više k Alpama. U međuvremenu ne zaboravlja i zabačene planine Like i Gorskog Kotara. God. 1949. pristupa kao pripravnik Alpinističkom odsjeku PDZ-a. Sistematski, na terenu proučava topografske i meteorološke prilike svih dijelova slovenskih Alpa. Tako se pripravlja za odgovorni poziv alpiniste-penjača.

Na Novu godinu 1951. teška bolest prekida mu pripreme za polazak u planine, a ujedno i čitavu alpinističku djelatnost. Tokom cijele duge bolesti prati i savjetuje naš rad.

Svi, koji smo poznavali vrline Zlatka Strouhala kao čovjeka i planinara, sačuvat ćemo trajnu uspomenu na njegov lik!

AO »Velebit«

IZ FINANCIJSKO-GOSPODARSKE KOMISIJE SAVEZA

Doprinosi

Obzirom da većina društava koje smo u prošlom broju naveli nisu ni ovaj puta dostavila izvještaj o sakupljenom doprinosu i ubranoj članarini, to smo odustali od štampanja istog u ovom broju. U vezi s tim pozivamo još jedamput sva društva da dostave predmetni izvještaj za proteklo vrijeme najkasnije do 20. VIII. 1951. Mi ćemo u buduće štampati tabelu o doprinosu bez obzira na ona društva koja se ogluše. Ujedno upozoravamo na grijesku koju čine u tom izvještaju skoro sva društva: U rubriku »broj članova na 31. XII. 50.« treba unijeti broj članova koji su u tom društvu uplatili članarinu za 1950. god., a ne na pr. i one koji su je uplatili u drugom društvu pa prešli u ovo društvo. Broj članstva se dakle ustanavljuje na osnovu prodanih članskih markica i nikako drugačije. U 1950. god. mi smo naplatili 24.802 članske markice, i prema tome imamo danas toliko članova. Po iskazima koje primamo od društava mi bi imali mnogo više, a to ne odgovara činjeničnom stanju. Stoga još jedamput podvlačimo — imamo toliko članova, koliko je naplaćeno članskih markica. Svako drugo izračunavanje članstva je netočno i nerealno, te nam ga ne priznaje ni Planinarski savez Jugoslavije.

Navodimo imena planinara koji su se u dalnjem toku akcije istakli u sakupljanju: **PD Zagreb:** Milan Serić Din 2.160.—, Dušan Krotin Din 2.000.—, Krunoslav Bujas Din 2.660.—, Gruijić Din 2.000.—, Julija Sabolić Din 2.000.—; **PD Bjelovar:** Slavko Hrubi Din 2.000.—; **PD Rijeka:** Adam Dvorski Din 5.000.—, Nino Dušić Din 3.000.—, Sv. Rađenović Din 2.000.—; **PD Sisak:** Dušan Sadar Din 2.000.—, Vinko Vrhovec Din 2.000.—, Nikola Kranjčec Din 4.000.—, Ivan Weis Din 3.680.—; **PD Karlovac:** Mijo Stišćak Din 2.000.—; **PD Virovitica:** Antun Vesel Din 2.000.—; **PD Jastrebarsko:** Zvonko Čop Din 3.000.—, Zvonko Kos Din 2.750.—, Stjepan Smoković Din 2.750.—, Mirko Kos Din 2.900.—.

Financiranje izgradnje planinarskih objekata

Do 12. VII. dati su za građevinske radove ovi iznosi od strane Saveza: **PD Rijeka** za nastavak radova na domovima na Platku i Snježniku Din 600.000.—; **PD Senj** za obnovu kuće na Zavižanu Din 700.000.—; **PD Zagreb** za izgradnju doma na Puntijarki Din 1.000.000.—; **PD Krapina** za dovršenje doma na Strahinjčici Din 450.000.—; **PD Ivanec** za dovršenje doma na Ivančici Din 225.000.—; **PD Split** za dovršenje doma na Mosoru Din 600.000.; **PD Makarska** za obnovu kuće na Biokovu Din 550.000.; **PD Klanjec** za izgradnju kuće na Cesar-gradu Din 100.000.; **PD Jaska** za izgradnju doma na Japetiću Din 80.000.—; **PD Osijek** za dovršenje doma na Jankovcu Din. 700.000.—; **PD Gospic** za obnovu kuće na Bačić Kosi Din 350.000. **PD Željezničar Zagreb**: za dovršenje kuće na Oštircu Din 100.000.—; **PD Prigorac**: za adaptacije kuće na Vugrovcu Din 50.000. Savez je dakle do 12. VII. 1951. izdao ukupno u investicione svrhe dinara 5.505.000.

Sada se vrše posljednje pripreme za početak radova na domovima na Risnjaku (PD Delnice) i Bijelim Stijenama (PD Mrkopalj), Medvednici (PD Grič i PD Grafičar), tako da će društva u ovom kvartalu unići u punu građevinsku djelatnost, a Savez će im i nadalje stavljati na raspolaganje finansijska sredstva prema predviđenom planu.

OTVORENJE KUĆE NA VUGROVCU

Dne 1. VII. 1951. otvorio je svečano PD Prigorac (kotar Zagreb) svoju planinarsku kuću na Vugrovcu, koju je osposobio vlastitim snagama te s pomoću dobivenom od Planinarskog saveza Hrvatske i Kotarskog NO-a Zagreb. Kuća imade 20 kreveta. Nalazi se na istočnom dijelu Medvednice, na obronku Vugrovcu iznad Sesveta. Najbliži pristup je preko željezničke stanice Sesvete od koje imade do kuće 8 km ili autobusom (za Kašinu) do autobusne stanice Petljak, od koje je kuća udaljena pol sata. Otvorenju kuće je u ime Planinarskog saveza Hrvatske prisustvovao potpredsjednik Saveza drug Drago Mlač, koji je u svom go-

voru podukao značaj ove prve planinarske kuće na istočnom dijelu Medvednice, te čestitao PD Prigorcu na postignutom uspjehu i zaželio mu uspjeh u dalnjem radu.

U VII. mjesecu bit će dovršena kuća na Cesar-gradu koju gradi PD Klanjec.

Kako smo već u prošlom broju javili, **PD Ivanec**, **PD Krapina** i **PD Rijeka** svim silama nastoje da dovrše svoje domove na Ivančici, Strahinjčici i Snježniku do 27. VII. 1951. kako bi ih mogli na taj dan svečano otvoriti.

I. P.

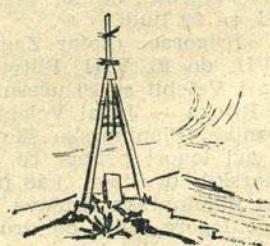
PLANINARSKI DOM NA MOSORU

Glavni odbor sindikata za Hrvatsku izvršio je prenos nedovršenog doma na Mosoru na Planinarski savez Hrvatske odnosno na Planinarsko društvo »Mosor« u Splitu. Prenos je u ime Glavnog odbora sindikata potpisao predsjednik Glavnog odbora drug Drago Gizdić, a u ime Planinarskog saveza Hrvatske predsjednik Saveza drug Boško Ivanić. Ovaj gest Glavnog odbora sindikata znači veliku pripomoć stvaranju materijalne baze planinarstva i njegovog daljnog razvoja u Splitu i okolici. PD »Mosor« je pak svojski prionuo uz posao, da dom dovrši do proslave 25-godišnjice svog osnutka, koja će se održati početkom X. mjeseca o. g.

I. P.

NOVA PLANINARSKA DRUŠTVA

Dne 1. VI. o. g. osnovano je Planinarsko društvo »Psunj« u Novskoj, 11. VI. o. g. PD »Krndija« u Kutjevu, 12. VI. PD »Lukovo« u Crikvenici i 20. VI. PD »Josip Kraš« Domu J. A. u Karlovcu.

PLANINARSKA LOGOROVANJA

organiziraju planinarska društva našeg Saveza prema slijedećem planu:

1. PD »Runolist« iz Stenjevca — od 26. VII. do 15. VIII. na Crnom Jezeru — Durmitor, sa 38 učesnika.
2. PD »Susedgrad« iz Podsuseda — od 20. VI. do 1. VIII. između Starigrada i Vel. Paklenice (Juž. Velebit), sa 40—50 učesnika.
3. PD »Zagreb«:
Sekcija vodiča — od 17. do 26. VII. Srednji i Južni Velebit, sa jednim šatorom (5 ljudi).
Od 15. VIII. do 30. VIII. 1951. — Durmitor-Crno Jezero sa 8 šatora (30 ljudi).
Grupa »Goranin« — od 1. VIII. do 20. VIII. — Durmitor, 1 šator (5 ljudi).
Markaciona sekcija 15. VII. 1951.
— Samarske stijene (mark.), sa jednim šatorom i 5 ljudi.
Od 15. VIII. Velebit (mark.) sa jednim šatorom i 5 do 8 ljudi.
Alpinistički odsek u VIII. mjesecu — Velebit, 3 šatora (15 ljudi), Prenj, 2 šatora (10 ljudi).
Špiljarska sekcija — od 5. VIII. do 10. VIII. — Postojna-Rakek (tečaj), sa jednim šatorom (6 ljudi).
Sindikalne grupe, kroz VII. i VIII. mjesec Plitvička jezera i Velebit.
Omladinska sekcija od 1. VIII. do 10. VIII. Lokve (tečaj) — 6 šatora (20 ljudi).
4. PD »Grafičar« iz Zagreba od 1. VIII. do 30. VIII., Vrata — Velebit — 30 ljudi.
5. PD »Željezničar« iz Zagreba, od 31. VI. do 8. VII. — Crnopac (Juž. Velebit); sa 10 ljudi.
6. PD »Sljeme« iz Zagreba, od 15. VII. do 15. VIII., Durmitor — Crno Jezero i Plitvice sa 25 ljudi.
7. PD »Grič« iz Zagreba, Zavižan (Sjev. Velebit), od 15. VII. do 15. VIII. sa 20 ljudi.
8. PD »Prigorac« (kotar Zagreb) od 8. VII. do 15. VIII. Plitvička jezera i Velebit sa 20 učesnika.
9. PD Rijeka — Južni Velebit sa 50 učesnika (Planinarska škola).

Svi ovi logori primat će članove planinarskih društava, kao prolazne i sama planinarska društva preuzimatiće logore jedni od drugih, da se izbjegnu troškovi i stalni prevoz šatora.

PROMJENE U POSLOVANJU KNJIŽNICE PD »ZAGREB«

Knjižnica P. D. Z. već dulje vrijeme nije upotpunjavana novim knjigama, unatoč velikom interesu koji planinari imaju za svoju literaturu. Zato je pokroviteljstvo nad njom predano Alpinističkom odsjeku, koji će se brinuti za njeno uredno poslovanje i nabavku knjiga. Osim čisto stručnih knjiga s područja planinarstva, alpinizma i prirodnih nauka, knjižnica će stalno nabavljati i beletrističke knjige s gornjom tematikom, što će, nadamo se, još više zainteresirati sve planinare.

Prema novom pravilniku knjige može posudivati svaki član bilo kojeg planinarskog društva u Zagrebu. Stalnim članom knjižnice smatraće se onaj planinar, koji se upiše u nju uz naplatu upisnine od 10 dinara za tekuću godinu. Pristojba za posudbu jedne knjige na 14 dana je: za članove knjižnice 2 dinara, a za nečlanove 5 dinara.

Knjižnica raspolaže kompletним godištaima alpinističkih i planinarskih časopisa na domaćem i stranim jezicima, te stručnom literaturom iz područja alpinizma, skijanja, fotografije i drugo.

Planinari, služite se što više našom knjižnicom, koja radi svakog četvrtka od 18 do 20 sati u prostorijama P. D. Z., Bogovićeva ul. 7. III. kat.

A. B.

PLANINARSKO DRUŠTVO U PETRINJI

osnovano je dne 9. IV. o. g. na inicijativu prof. Tome Stolnika, ing. I. Banića i drugih ljubitelja planina. Već u prvom mjesecu društvo je okupilo preko 200 članova.

U ovoj godini društvo namjerava izgraditi planinarsku kuću sa 10 do 12 ležaja i kuhinjom. U planu su izleti članova društva na Plitvička jezera, u Sloveniju, jednu planinu uz more i više kratkih izleta na Zrinjsku Goru, na mesta prvih ustanaka iz NOB-e.

U radu društva sudjeluju pripadnici J. A., omladina, radnici i namještenici tvornice »Gavrilović«, intelektualci i građani.

Mjesto Petrinja ima znatne planinarske tradicije i oznake, koje je zacrtao poznati i zasluzni planinar Filjak, koji je tu ranije boravio.

ZAVRŠENA ALPINISTIČKA ŠKOLA

Početkom srpnja uspješno je završila radom prva poslijeratna Alpinistička škola. Financijski je bila poduprta od Planinarskog saveza Hrvatske, dok je provedbu izvršio Alpinistički odsjek Planinarskog društva Zagreb. Od učesnika bili su većinom planinari članovi PD Zagreb i PD Velebit.

nici i alpinisti: Babić-Gjalski, Belačić, Blažuk, Gropuzzo, Hanzer, Kadrnka, Kober, Krotin, Kučan, Lešić, Matz, Stanković i Faber, što čini ukupno 15 nastavnika iz Alp. odsjeka PD Zagreb.

Završne ture u Sloveniji bile su odabранe tako, da bi se upoznalo što više nepoznatog terena. Učesnici su

Sklonište PD Zagreba na Gorščici
(Istočna Medvednica)

Foto: E. Račoš

Praktičan rad odvijao se na vježbalištu pod Okićem, dok je zimska tehnika prikazana na turama po Julijskim Alpama. Mnogi su tečajci položili s uspjehom i završni ispit.

U školi je bilo upisano 27 polaznika, koji su u glavnom dolazili redovito na predavanja i vježbe. Predavanja koja su održavana svakog četvrtka tokom mjeseca lipnja bila su slijedeća: A. Šantek: Ljetna i zimska penjačka tehnika, D. Kober: Opasnosti i prva pomoć u planini, M. Zgaga: Duševna i tjelesna svojstva penjača i I. Gropuzzo: Povijest i ideo-logija alpinizma.

U praktičnom radu, koji je obuhvatio sve elemente penjanja sudjelovali su: Voda škole M. Zgaga, njegov zamjenik A. Židan, te priprav-

bili podijeljeni u skupine, koje su zatim vršile samostalne uspone. Prva grupa, išla je iz Krnice preko Križke Stene na Stenar i Križ, te se spustila u dolinu Vrata. Druga grupa krenula je iz Martuljka do Pod Srce, te izvršila uspon kroz Špikov Graben na greben, sa silazom u Gruntovnicu i Krnicu. Treća grupa išla je iz Vrata na Bivak II i Dovski Križ, od kuda se je ponovo vratila u Vrata.

Time je bila završena Alpinistička škola, a mnogi su njeni učesnici ostali još nekoliko dana u Julijskim Alpama, te se uspeli na Prisojnik, Mojstrovku i Jalovec, pa se sa mnogo stečenih iskustava vratili u Zagreb na rad u Alpinističke odsjekte.

M. Z.

OTVORENO NOVO SKLONIŠTE U GORSKOM KOTARU

PD »Grafičar« (Zagreb) uredilo je novo sklonište za planinare u Gorskem Kotaru, u mjestu Vrata (između Lokava i Fužina). Vrata su pogodna polazna točka za Bitoraj, Viševicu, pa Risnjak i Medvedak, te još neke kraće izlete. Sklonište ima dvije prostorije sa 15 ležaja, a

snabdjeveno je najnužnijim priborom za kraći boravak (posude, štednjak i sl.). Sklonište se nalazi cca 150 koraka od željezne stanice, u kući Kauzlaric (br. 23). PD »Grafičar« uredilo je to sklonište u želji da omogući što veći posjet planinama Gorskog Kotara.

OTVORENA JE POSTOLARSKA RADIONICA PSH

Planinarski savez Hrvatske otvorio je 1. VI. 1951. u Zagrebu, Praška 6/II. radionicu za popravak planinarske obuće kao i ostale obuće kojom planinari odlaze u planine, u vlastitoj režiji. Otvaranjem ove radionice uklonjen je veliki manjak koji se stalno osjećao, jer su planinari morali davati svoje gojzerice i ostalu planinarsku obuću na popravak obućarima koji nisu znali izvršiti popravak na stručni način. U ovom će radionici raditi osoblje specijalizirano za rad na gojzericama i ostaloj planinarskoj obući. Osim toga ova će radionica vršiti planinarama i popravak običnih cipela.

Planinarska društva izvan Zagreba treba da obavijeste svoje članstvo o otvaranju ove radionice. Društva će slati obuću u Zagreb — od vremena do vremena — poštanskim paketom, a popravljenia će se obuća vraćati pouzećem. Obuća mora biti očišćena, par međusobno svezan, a u svakom paru cedulja sa kratkim opisom što i kako želi vlasnik, da se obuća popravi. Spisak obuće žigom potvrđuje društvo uz potpis i stavlja ga u paket.

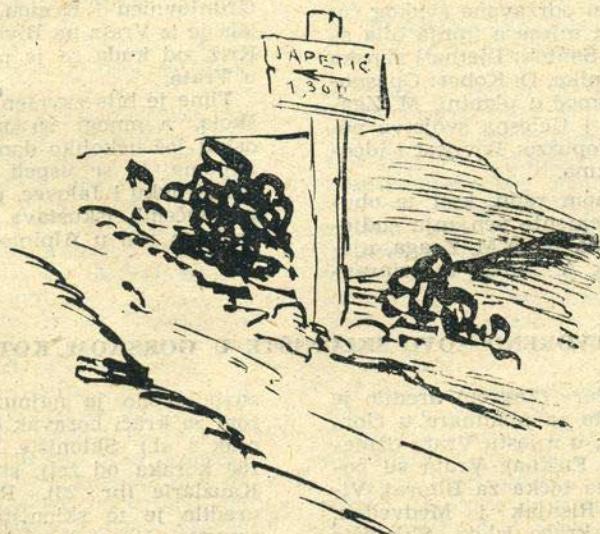
Naročitu brigu voditi ćemo o obući planinara-pionira.

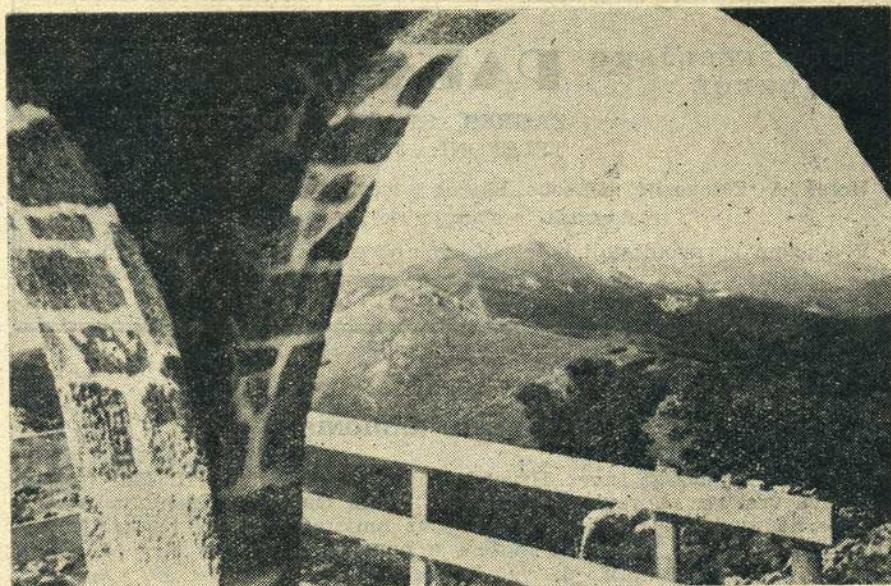
Pošto smo snabdjeveni gumenim materijalom, a taj materijal i naj-

bolje odgovara planinarima kako kod hoda — lagan hod — tako i kod penjanja i spuštanja — specijalnim vibram donovima — to ćemo za sada takvim materijalom i vršiti donjenje obuće svih vrsta i svih rodova. Donjenje će se vršiti specijalnom vulkanizacijom tako, da će se skinuti stara kožna peta, pa se onda na istrošeni kožni don vulkanizira gumeni medu-don, a zatim vulkanizira gumeni vibram don ili nisko rebrasti ili dezirani gornji don i puma gumenata peta. Cijena takove izvedbe cijelog doništa vulkanizacijom iznosi za mušku obuću od Din 1300 do 1500.

Na gore opisani način vršiti ćemo donjenje sa poludonovima sa cijelom gumenom petom uz režijske cijene. Istim načinom vršiti ćemo i donjenje džilne obuće sa niskim vibramom, a po cijeni koštanja plus montaža vulkanizacijom. Takoder ćemo istim načinom doniti platnenu novu i već nošenu obuću.

Donjenje kožnim donovima kao i ostale popravke sa kožnim materijalom vršiti ćemo prema stvarno utrošenom materijalu kojega kupujemo u slobodnoj prodaji. Plaćati se može također u bonovima.

Pogled s novogradnje planinarskog doma na Hrv. Snježniku

Foto: B. Vrto

PLANINARSKO DRUŠTVO RIJEKA

veoma je aktivno u radu, samo se o tome ne zna dovoljno u široj javnosti. Premašo se objavljivalo o uspjesima toga društva, premda publiciranje planinarskog rada mnogo pridonosi upoznavanju planinarstva.

Tokom minule zime mnogo je napravljeno na masovnim tečajevima u skijanju po planinama.

Osiguranjem finansijskih sredstava od strane Planinarskog saveza

Hrvatske za dovršenje domova na Snježniku i Platku omogućit će se jedinstvene planinarske ture iz Gorskog Kotara preko Risnjaka, Hrvatskog Snježnika, Platka, Obruča, Slovenskog Snježnika i dalje preko masiva Učke na more.

Lijepo uređene prostorije društva omogućavaju živahan rad sekcija, od kojih je izletnička sekcija veoma agilna i organizira sve izlete.

PLANINARSKO DRUŠTVO DELNICE

organiziralo je sporednu »Titovu štafetu« sa polaznom točkom sa vrha Drgomalj (1153 m). Štafetnu palicu, u obliku velikog runolista izrezbarennog u drvu (rad A. Majnarića) prenijelo je 20 članova društva.

Na željezničkoj stanici u Delnicama postavljena je velika orientaciona tabla Gorskog Kotara, sa označenim markiranim putovima na sve vrhove ovog kraja. Izrađena je na zelenoj podlozi, a objekti su označeni žutom, crvenom, crnom, narančastom i bijelom bojom. Veoma je

upadljiva i poslužit će kao dobar vodič svim planinarama, koji prolaze kroz Delnice. Tablu je izradio, na dobrovoljnoj bazi, član društva Josip Kvaternik.

Tokom mjeseca svibnja obnovilo je društvo markacije Vrata—Bitoraj, Vrata — priključak na markirani put Lič—Viševica.

Društvo je priredilo slijedeće izlete: 6. V. na Kuželske Stijene, 20. V. na Zeleni Vir i izvor Kupice, 27. V. na Risnjak i 10. VI. na Viševicu.

UGOSTITELJSKO
PODUZEĆE

PALACE HOTEL

ZAGREB, STROSMAJEROV TRG 10
TELEFONI: 33-044, 33-045 i 33-046

Hotel »A« kategorije, 100 soba, hladna i topla tekuća voda. Prvorazredni restaurant, restauracijski vrt i bar.

Pod istom upravom stoji hotel »Kumrovec« u Kumrovcu sa 15 soba i restauracijom.

POSTOLARSKU RADIONICU

otvorio je Planinarski savez Hrvatske u Praškoj ulici 6, II. kat (prolaz). Radionica vrši sve popravke planinarskih cipela članovima planinarske organizacije na moderan i solidan način i uz umjerene cijene. Opskrbljena je vibram-donovima, a plaćati se može i u bonovima.

OBAVIEST PRETPLATNICIMA

Usprkos velikog poskupljenja papira nismo povećali pretplatu naše revije, kao što su to učinile sve ostale uprave časopisa. Kako nas međutim pojedinačni brojevi mnogo više stoje od dvobrojeva (naslovna strana), to smo prisiljeni izlaziti, u drugom polugodištu, sa dvobrojevima.

Time ćemo moći i nadalje zadržati dosadašnju opremu lista, a ukoliko u jednom dvobroju bude nešto manje stranica, to će se u drugom nadoknaditi.

Uvjereni smo, da će naši preplatnici ovo uvažiti i da će i u buduće širenjem broja preplatnika i saradjnjom pomoći, da naša revija ostane na dosadašnjoj tehničkoj visini, odnosno nastojati, da se ona stalno poboljšava.

Redakcioni odbor

OBAVIEST PLANINARSKIM DRUŠTVIMA

Planinarska društva mogu za svoje biblioteke dobiti preko Komisije za izdavačku djelatnost PSH-a slijedeća izdanja:

1. Poljak — Vodič po Velebitu	Din 250.—
2. Paulić — Vodič na Plitvička jezera . . .	Din 70.—
3. Karta Sjever. Velebita u bojama	Din 50.—
4. Karta Dinare	Din 5.—
5. Kratki vodič po Gorskem Kotaru	Din 5.—
6. Karta Kamniških Alpa	Din 30.—

Ujedno se obavještavaju društva, da se već sada mogu predbilježiti na naša nova izdanja »Čitanje karata i orientacija«, Karta Gorskog Kotara i Priručnik za planinare i alpiniste.

Uplate za izdanja od red. broja 1 do 6 primaju se na tekućem računu PSH, broj 401-9333127.